

1
2012

■ ptačí svět ■

časopis České společnosti ornitologické

Ptačí svět – časopis ČSO
Ročník XIX, číslo 1/2012

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34
 150 00 Praha 5-Smíchov, tel/fax: 274866700, <http://www.birdlife.cz>,
 e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada:

Mgr. Alena Klvaňová, PhD., klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
Mgr. Jaroslav Cepák, PhD., krouzkovaci_stanice@nm.cz
Ing. Adolf Goebel, PhD., adolof.goebel@post.cz
Mgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@gmail.com
Mgr. Barbora Kaminiecká
Ing. Kamil Čihák, cihak@birdlife.cz
Ing. Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz
Mgr. Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz
Mgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček**

Tisk: **Protisk, Slavkov u Brna**

Jazyková korektura: **Igor Pejchal**

Toto číslo vyšlo 11. 4. 2012 v nákladu 3 000 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 1. 10. 2012. Distribuováno bude v listopadu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Igoru Pejchalovi a všem autorům textů i fotografií.

1. strana: Kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*) objektivem Martina Mecnarowského. Více na str. 12 a 13.

ČSO

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhubení jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl v roce 2012 finančně podpořen v žádném grantovém řízení. Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte také webové stránky časopisu www.birdlife.cz/ptacisvet.html a profil na Facebooku.

Ptačí svět získávají členové ČSO zdarma, ostatní si jej mohou předplatit e-mailem, poštou či telefonicky na adrese ČSO.
 Věnujte předplatné s dárkovým listem s ilustrací Jana Hoška!
 Roční předplatné ..... 115 Kč.
 Dárkové roční předplatné ..... 135 Kč.

1 | Úvodník / Lukáš Viktora
Z terénu i kanceláře / Zdeněk Vermouzek

2 | Co přinesl poštovní holub

Stavitelé mlynařici / Petr Jašek
 Záhada / Lukáš Viktora
 Zajímavý případ společného nocování střízlíků / David Horal,
 Václav Beran, Gašpar Čamlík, Martin Valášek

2 | Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

Desetimiliontý evropské zpětné hlášení patří české vlaštovce! / Jaroslav Cepák
 Blyskání na lepší časy pro rákosníka ostřicového
 Petice na záchranu dropa obojkového v Tunisu

3–5 | Poznáte...?

Poznáte naše krkavcovité? / Václav Beran, Jan Hošek

6–8 | Z významných ptačích území

Ptačí oblast Údolí Otavy a Vltavy / Jiří Bureš
 Znáte strakapouda bělohřbetého? / Daniel Křenek

9 | Zajímavosti z ptačí říše

Zálet vzácných druhů racků do České republiky /
 Miroslav Jelínek, Václav Beran

10–11 | Rady, tipy, návody

Jak se naučit rozeznávat ptačí hlasy / Tomáš Bělka

12–13 | Objektivem...

Objektivem Martina Mecnarowského

14–15 | Mladým ornitologům

Krutihlavovy hlavolamy / Vladka a Vojta Sládečkovi
 Komiks / Vašek Bartuška

16–18 | Zajímavosti

Pohled do života jeřábů popelavých /
 Markéta Ticháčková, Petr Lumpe

19 | Ze života ČSO

Ptačí park Josefovské louky v roce 2011 /
 Míla Hromádka, Jiří Kult
 Ornitologické kroužky pro děti /
 Alena Klvaňová, Květa Děrdová

20–21 | Ptáci v ohrožení

Boj proti kormoránům nabývá dalších forem /
 Vlasta Škorpíková
 Pomozte zmapovat hnízdiště čejky chocholaté /
 Václav Zámečník
 Rybářský vlasec – neviditelný zabiják / Karel Makoň

22–24 | Za ptáky do světa

Západní fjordy Islandu / Tomáš Brinke, Hana Uhlíková

Obálka C

Jaro ožívá již po třetí! / Lucie Hošková

Trička s motivem Pták roku 2012 od ČSO!

K dispozici je dámské (černé) a pánské (černé nebo khaki) tričko v několika velikostech, jednotná cena pro členy ČSO 249 Kč, pro nečleny 299 Kč. Trička jsou vyrobená z biobavlny.

Podrobnosti naleznete na www.birdlife.cz!

Foto: T. Illich

Ptáci za všechny prachy...

MF DNES z 11. 1. 2012 napsala v článku „Polikliniky: menší spotřeba energie, více veselých barev“, že v jedné části Prahy budou zateplovat polikliniky. Citoval vlivného politika – starostu. A tak jsem četl dál. Starosta říkal, že pobyt rorýsů pod střechou se může pěkně prodrazit. Vlastně – hromadu peněz je třeba zaplatit, abyste ptáky pod střechu nepustili.

Zarážejícího na tom bylo víc: projekt zateplení těch veřejně prospěšných domů zčásti hradí dotace, která jako jediná u nás říká, že úspory energie nesmí ptáky z domů vyhnat. Ostatně praví to i zákon, a to bylo překvapení další: volený zástupce nepřímo vyzval k jeho porušení. A do třetice: za opatření, která lze pořídit za pár tisíc, v případě tak velkého objektu za nejvýš dvě desítky tisíc, se dotyčný úřad chystá utratit 12 milionů korun!

Propadl jsem zděšení! Pět let přesvědčujeme národ o tom, že chránit rorýsy je prima. Že to skoro nic nestojí, ani moc času, ani moc peněz. A ta radost, když se k vám zase vrátí. K nezaplacení. A kdyby ne, zákon tak jako tak rorýse chrání. A teď tohle! Nelenil jsem a usedl ke klávesnici: „Vážený pane starosto...“ a tak dál. Kromě kritiky jsem nabídl i odbornou pomoc rorýsům a obecní kase velkou úsporu. Být starostou v těchto těžkých dobách, беру všemi deseti. Reakce pana mluvčího byla rychlá a chlácholivá. Zněla asi takto: že to pan starosta myslel dobře, snad jen špatně řekl. To prý ta novinářka, ta to celé špatně pochopila, zkreslila. A že zjedná nápravu. Paní redaktorka se však bránila: „Vše mám nahrané, citovala jsem doslova a správně.“ Dny běžely. Odpovědi jsem se domáhal dál. Po pár týdnech odpověď přišla a s ní i omluva a ubezpečení, že zákon je úřadu nade vše. Rorýsům nikdo nezkriví ani pírkou. Jen ty peníze to bude stát stejně, počítají někde na začátku udělali chybu. Na koho vícenáklady nakonec padnou, to tam nestálo...

Posmutněl jsem. Že ptáci žerou ryby, jehňata, kuřice i kapouny, už jsem slyšel a četl nescetněkrát. Ale miliony v českých? Rorýs jako živý štít pro obhajobu rozpočtových hrátek, to mě věru nenapadlo. Pro „byznys“ se zkrátka nehodím. A tak asi zůstanu věrný těm svým rorýsům...

Lukáš Viktora

Viz také www.cso.cz/index.php?ID=2254

🐦 V lednu se Josefovské louky dočkaly povolení k nakládání s vodami, o jehož vydání jsme usilovali dva roky.

🐦 Doprovodná akce k Ptáku roku 2011 Nářečí českých strnadů se vyvíjí v dlouhodobý program občanské vědy založený na nahrávání ptačích hlasů. Podrobnosti na strnadi.cz.

🐦 Pracoviště celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS) má za sebou deset let existence, během nichž dalo vzniknout samostatnému směru ve výzkumu ptačích populací. Úspěšný mezinárodní seminář, který jsme organizovali v únoru v Mikulově, byl věnován diskuzi, kam směřovat práci dál a jak ještě zvýšit její kvalitu.

Foto: J. Heyrovský

Mnoho času i nervů stojí snahy o ochranu Ptačí oblasti Šumava a ptáka roku 2012, tetřeva hlušce. Správa národního parku za přihlížení MŽP účelově zkresluje vědecké výsledky, nechává zpracovávat nesmyslné studie a nerespektuje odborné názory ani výsledky publikované v mezinárodních časopisech. Snažíme se jednáními na různé úrovni a pomocí údajů z monitoringu přesvědčit odpovědné orgány, zejména ministra Chalupu, že je situace neúnosná a český stát si koleduje o obrovskou mezinárodní ostudu.

🐦 Přestože je stále nejisté financování některých aktivit ČSO, slavili jsme i několik úspěchů. Projekt Jaro ožívá (springalive.net) podpořil The Mitsubishi Corporation Fund for Europe and Africa částkou přes 100 tis. Kč. I letos tak budeme moci nabídnout školákům nové vzdělávací pomůcky a hry.

🐦 Nadace Partnerství vybrala náš projekt Pod jednou střechou pro financování z Programu švýcarsko-české spolupráce. Po dva roky tak bude ochrana rorýsů, netopýrů, jiříček, kavek a dalších druhů hnízdících na budovách v Olomouckém a Zlínském kraji probíhat profesionálně. Věříme, že se podaří nastavit taková pravidla, aby ani poté nedocházelo k likvidaci hnízdišť.

🐦 Méně příznivá je zpráva, že ČSO vyhrála výběrové řízení AOPK na sledování ptačích oblastí a druhů Přílohy I Směrnice o ptácích jen na části území státu. Poprvé bylo totiž výběrové řízení rozděleno podle krajů, v osmi

z nich ČSO uspěla, ale ve zbývajících pěti nabídly jiné firmy nižší cenu, která byla jediným rozhodujícím kritériem. Znamená to bohužel, že zaniká funkční síť spolupracovníků pracujících ve všech významných ptačích územích jednotnou metodikou.

🐦 Změny čekají Jednotný program sčítání ptáků (JPSP). Abychom získávali údaje, které budou mít vysokou odbornou hodnotu i za desítky let, je nutné přistoupit k drobným úpravám. Letos vyzkoušíme některé z připravovaných změn, nová metodika bude spuštěna v roce 2013.

🐦 Těší nás, že finanční krize ani názor většiny politických představitelů, že ochrana přírody a občanská společnost jsou původci všeho zla,

neodrazují lidi od zájmu o ptáky, přírodu a její ochranu. Důkazem je stále rostoucí počet členů ČSO, který ke konci loňského roku stoupl o téměř rovnou stovku, tedy o 5%. Této podpory si velmi vážíme a považujeme ji za závazek do budoucna. Příjmy z členských příspěvků a z dobrovolných darů tvoří významnou část příjmů ČSO.

🐦 Stále se zvyšuje počet akcí Vítání ptačího zpěvu, které se letos bude konat na více než 120 místech za podpory našeho předního výrobce špičkových dalekohledů, přerovské Meopty.

🐦 Po dvou letech fungování překročil počet záznamů ve Faunistické databázi ČSO hranici 100 000 (avif.birds.cz). Nyní slouží i třem samostatným výzkumným projektům: kompletní seznamy pozorovaných druhů jsou podkladem pro sledování fenologie ptáků a samostatné moduly jsou připraveny pro nahrávky strnadů (strnad.birds.cz) a mapování hnízdišť čejek (cejka.birds.cz).

Stavitelé mlynařiči | Sameček a samička mlynařička dlouhočasného začali stavět své hnízdo 15. 3. 2012. Místo pro své potomky si našli pět metrů od starého pískáče – místa, kde se dříve těžil písek a které je v současné době zatopeno vodou. Okolo je hustá vegetace, v níž hnízdečko umístili do výšky dvou metrů na mladý výhonek stromku. Na stavbě se podíleli společně, jeden stavěl a další již čekal na vedlejším stromku. Pracovali pilně, celý den nosili chmýří, peří, srst, pavučiny a mech, které pomocí slin postupně slepovali dohromady. Nám nezbyvá nic jiného než je nerušit a popřát jim šťastné dokončení stavby hnízda a úspěšnou snůšku vajec. Snad se můžeme těšit na nový život šťastných ptáčků mlynařičků.

Petr Jašek, Hranice

Foto: P. Jašek

Záhada? | Kontroly panelových domů, cílené na ochranu rorýsích hnízdišť, občas ožíví nějaká ta záhada. Jako třeba letos 6. února při kontrole odvětrání střechy paneláku na okraji Neratovic. Do atiky nad 8. podlažím (20 m nad zemí) byl prorazen atypicky velký ventilační otvor o průměru 12 cm. Jaké mě však čekalo překvapení, když jsem v něm, cca 25 cm hluboko, spatřil vyzděnou přičku, ve které byl v její horní části ponechán pouze malý vletový otvor. Kolem něco pobytových stop – nějaké to pírkó, zbytky trusu menšího pěvce. V lodžích domu nebylo po podobných hnízdech ani stopy, nejbližší stromy 200 m daleko a lesík přes 600 m daleko. Okolo domu pečlivě strážný trávník a pak už jen širé lány a les paneláků. Prostě záhada! A aby toho nebylo málo, pár minut nato těsně nade mnou proletěl dospělý sokol stěhovavý. A pak že je „městská“ ornitologie nuda!

Lukáš Viktora, Praha

Foto: L. Viktora

Zajímavý případ společného nocování strážlíků

Hromadné nocování až několika desítek strážlíků obecných např. v budkách, hnízdech jiných ptáků (vlaštovky či jirčičky) nebo pod kůrou stromů je známé a v literatuře popsáno. Při výletu do východních Rodop v Bulharsku se nám poštěstilo pozorovat strážlíky při společném nocování v hnízdech vlaštovek skalních v pilířích silničního mostu přes řeku Krumovica. Dne 2. února 2012 se zde za soumraku slétlo nejméně 30 strážlíků. Ptáci se mezi sebou hašteřili, neustále vlétali do hnízd a zase ven, jako by hledali, které z nich bude pro spánek nevhodnější. Jednou na hnízdo z neznámé příčiny nalétl i kos černý, kterého strážlíci zahnali. Celé to trvalo 14 minut (7 až 21 minut po západu slunce). Ve hnízdě, které jsme podrobně sledovali dalekohledem, spalo nejméně 7 ptáků. V době pozorování byla teplota kolem -10 °C, o den dříve však noční teploty klesly na -20 až -22 °C (údajně nechladnější zima na Balkáně za posledních 40 let). Bylo by zajímavé věnovat i u nás pozornost např. koloniím jirčiček v biotopech vhodných pro strážlíky, třeba právě v silničních mostech nad řekami, zda je za silných mrazů nevyužívají strážlíci ke společnému nocování.

 David Horař, Václav Beran, Gašpar Čamlík, Martin Valášek

Desetimiliontý evropské zpětné hlášení patří české vlaštovce!

Foto: EURING

V únoru 2012 byla vedením EURINGu (Unie evropských kroužkovacích centrál) oznámena již delší dobu očekávaná zpráva – do evropské centrální databanky spravované ve Velké Británii byl převeden záznam s pořadovým číslem 10 milionů! Pro české kroužkovatele má obzvlášť radostnou příchuť, neboť zmíněným záznamem je zpětné hlášení samice vlaštovky obecné s maltským kroužkem (označené na jarním tahu na Maltě), která byla kontrolována jako hnízdící v červnu 2011 v Rábech na Pardubicku dlouholetým spolupracovníkem Kroužkovací stanice a členem ČSO Jiřím Česákem.

 Jaroslav Cepák

Blýskání na lepší časy pro rákosníka ostricového

Foto: S. Zugonak, BirdLife International

Nejohroženějšího evropského pěvce rákosníka ostricového snad čeká lepší budoucnost díky šestiletému LIFE projektu na jeho ochranu s rozpočtem 5 mil. eur, který koordinuje polský partner BLI (OTOP). Čtvrtina celosvětové populace rákosníka ostricového žije ve východním Polsku, kde obývá zejména slatiniště. Jejich vysoušení a těžba rašeliny měly za následek katastrofální úbytek rákosníků, ale i dalších druhů. Cílem projektu tak bylo zajistit obnovu biotopů a šetrné hospodaření, např. použitím nového typu žacího stroje, který neničí rašelinné podloží. Uvažuje se i o výrobě ekologických briket z nekvalitního sena sklizeného na lokalitách. A výsledky? Hlavním úspěchem je návrat rákosníka ostricového, ale i mnoha bahňáků, kteří v Polsku nehnízdili téměř jedno desetiletí.

Petice na záchranu dropa obojkového v Tunisu

Foto: T. Sami, BirdLife International

Drop obojkový (*Chlamydotis u. undulata*) je v Tunisu chráněn zákonem i mezinárodními dohodami. Právní ochrana však pravděpodobně nezabrání brzkému vyhubení tuniské populace v důsledku nelegálního lovu arabskými šejky. Drop obojkový je jednou z nejoblíbenějších kořisti sokolníků, kteří byli podporováni režimem bývalého prezidenta. Vloni na podzim zaznamenal tuniský partner BirdLife opět vzrůstající hrozbu pytláctví decimující zbytky dropí populace. Neprodleně informoval příslušné úřady, ovšem bez odezvy. Obrátil se tedy přímo na nového prezidenta s žádostí o dodržování zákonů a zajištění ochrany posledních dropů. E-petici na záchranu dropa obojkového můžete podepsat na stránce:

www.petitions24.net/il_faut_sauver_les_dernieres_outardes_houbara_en_tunisie.

Foto: I. Mlšík (naturelink.com)

sojka obecná

Poznáte naše krkavcovité?

Václav Beran

Krkavcovití nás doprovází na každém kroku. Tito inteligentní pěvci zvládají soužití s člověkem výborně. Dříve plachá a v lesích skrytě žijící sojka dnes hnízdí uprostřed měst. Ještě nedávno u nás vyhynulý krkavec létá na skládky odpadků po stovkách. Jejich určování není složité, přesto stojí za to věnovat mu pozornost. Díky jejich inteligenci a oblibě ve shromažďování do velkých, často druhově smíšených hejn, můžete při jejich pozorování prožít mnoho nezapomenutelných chvil.

Kdo z milovníků ptáků by neznal straku či ořešníka. Krákání vran provází naše výpravy do polí, ostré vriskavé „kčf“ v lese upozorní na sojku a zvonivé „rr“ přinutí zvednout hlavu po krkavci i vysoko v horách. Pro určování krkavcovitých není prostředí rozhodující. Důležité jsou tělesné proporce a vybarvení.

Náš největší zástupce čeledi, krkavec velký s rozpětím křídel 115–130 cm, dosahuje velikosti káně lesní. Vyskytuje se od nížin po vrcholky hor. Velká hnízda staví na skalách, stromech a stále častěji i na sloupech velmi vysokého napětí v zemědělské krajině. Odlišíme ho dle velikosti, v letu také podle klínovitého ocasu a dlouhého krku. U sedícího krkavce nejvíce vynikne jeho mohutný zobák a hlava. Mladí i staří ptáci jsou celí černí s fialovým nádechem a podobně jako u ostatních našich krkavcovitých nelze odlišit pohlaví. Nejčastěji krkavce zahlédnete v párech či malých skupinkách, ale přibývá i pozorování velkých hejn.

Druhým největším zástupcem je vrána obecná a vrána černá. Rozdělení do druhů je stále předmětem odborných debat, v současné době převládá dělení na dva druhy. Oba druhy se na našem území běžně kříží, kříženci jsou ve zbarvení velmi variabilní, od téměř černých jedinců s šedavým nádechem na břiše a zádech až po jedince velmi podobné vráně šedé. Břicho a záda vrány šedé jsou špinavě šedé, zbytek těla je černý. Vrána černá je černá celá. Důležitým určovacím znakem je zobák a opěření na jeho bázi, o tom ale více u havrana. Nápadný je pomalý let, křídla v letu krátká a široká. Rozlišování podle stylu letu vyžaduje hodně zkušeností.

Velikostí i zbarvením je s vránou srovnatelný havran polní. Staří havrani mají kolem zobáku šedobílou lysinu, čímž se od vran na první pohled liší. Mladým lysina chybí, nozdry jsou jako u vrány černě opěřeny. Při určování je rozhodující tvar zobáku, který je špičatý, zatímco u vrány je spíše tupý s výrazně klenutou špičkou horní

čelisti. Hlava havranů je zakulacená, podobně i břicho. Ocas v letu je mírně klínovitý.

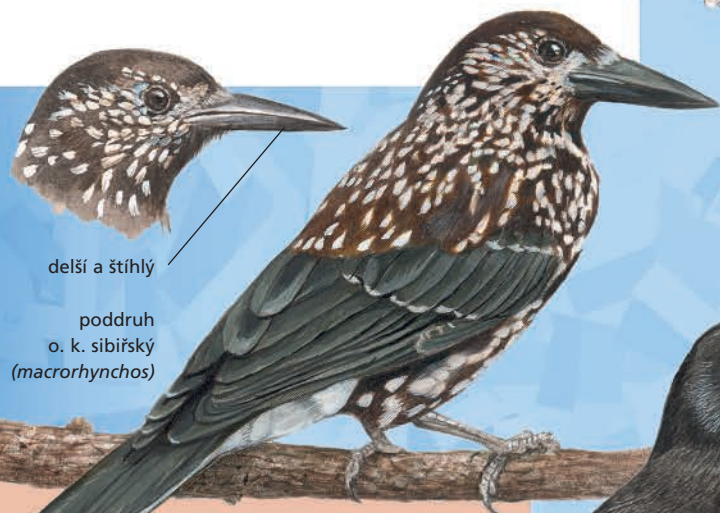
Ostatní krkavcovití jsou menší a snadno určitelní. Straka obecná je celá černobílá s dlouhým, stupňovitým ocasem, který i v letu dotváří její nezaměnitelnou siluetu. Typická jsou její kulovitá hnízda se stříškou z větví, která staví na stromech, v keřích či sloupech vysokého napětí. Menší, pestře zbarvená sojka obecná je všeobecně známá. Nápadné je i její hlasité a ostré volání. Hlasový repertoár má velice široký a výborně napodobuje další druhy, často kání lesní. Velikostí srovnatelný je ořešník kropenatý. Druh hnízdící ve vyšších polohách, v zimě ale pravidelně sestupuje i do nížin a nevyhýbá se zahradám. Jeho hnědé, bíle kropenaté zbarvení je nezaměnitelné. Hlavu zdobí mohutný zobák. Vzácně k nám zaletuje také poddruh ořešník kropenatý sibiřský. Jeho zobák je štíhlejší a delší. Odlišení od sojky je i v letu snadné, ořešník má kostřec tmavý a na ocase široký bílý lem, sojka naopak kostřec zářivě bílý a kontrastně černý ocas.

Nejmenší kavka obecná je šedočerná s drobným zobákem a světlým okem. S oblibou hnízdí ve městech na lidských stavbách a v zimě se často připojuje k hejnům havranů. Severský poddruh – kavka obecná východoevropská – má na krku světlý límeček. Nápadný je na podzim, na jaře již nemusí být vlivem opotřebování špiček per patrný. V letu kavku snadno zaměníme s kavčetem žlutozobým, velmi vzácným hostem v České republice. Zblízka jsou u kavčete patrné červené nohy a tenký žlutý zobák, v letu je nápadný kontrast mezi světlou spodinou křídel a tmavým tělem.

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

poddruh
o. k. sibiřský
(*macrorhynchos*)

Ořešník kropenatý

(*Nucifraga caryocatactes*)

Velikost: 32–35 cm, rozpětí křídel 49–53 cm

Prostředí: především mladé husté jehličnaté lesy

Výskyt v ČR: stálý, od středních poloh po hranici lesa

Stav a početnost v ČR: stabilní, 2,5–5 tis. párů

bílý lem

sojka

Sojka obecná

(*Garrulus glandarius*)

Velikost: 32–35 cm, rozpětí křídel 54–58 cm

Prostředí: zemědělská i lesnatá krajina, lidská sídla

Výskyt v ČR: stálá, hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: mírný nárůst, 170–340 tis. párů

poddruh
k. o. východoevropská
(*soemmerringii*)

bílý proužek

Straka obecná (*Pica pica*)

Velikost: 40–51 cm, rozpětí křídel 52–60 cm

Prostředí: zemědělská krajina, lidská sídla, vyhýbá se větším lesním celkům

Výskyt v ČR: stálá, hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: mírný nárůst, 50–100 tis. párů

kontrast mezi
světlými letkami
a tmavým tělem

kavka

spodina bez
kontrastu
mezi křídlem
a tělem

Kavče žlutozobé

(*Pyrrhocorax graculus*)

Velikost: 36–39 cm, rozpětí křídel 65–74 cm

Prostředí: vysokohorské prostředí

Výskyt v ČR: velmi vzácný zatoulanec

žlutý

červené

světlé

drobný

Kavka obecná (*Corvus monedula*)

Velikost: 30–34 cm, rozpětí křídel 64–73 cm

Prostředí: nižší a střední polohy, především lidská sídla

Výskyt v ČR: stálá, hnízdí na celém území, v zimě i ptáci ze S a SZ

Stav a početnost v ČR: stabilní, 10–20 tis. párů

Vrána černá (*Corvus corone*)

Velikost: 44–51 cm, rozpětí křídel 84–100 cm

Prostředí: lesnatá i zemědělská krajina, okraje městských sídel

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí v Z a J části území, stabilní, 3–6 tis. párů

plochá
klenuté slemeno

havran

vrána

špičatý

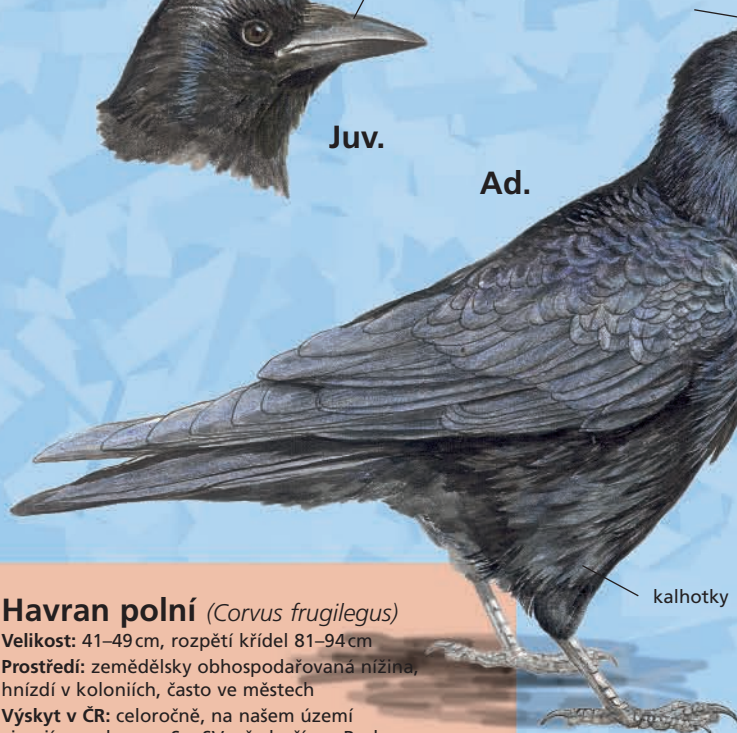

Juv.

Ad.

zakulacená

šedobílá lysina
kolem zobáku

kalhotky

Havran polní (*Corvus frugilegus*)

Velikost: 41–49 cm, rozpětí křídel 81–94 cm

Prostředí: zemědělsky obhospodařovaná nížina, hnízdí v koloniích, často ve městech

Výskyt v ČR: celoročně, na našem území zimují populace ze S a SV, především z Ruska

Stav a početnost v ČR: mírný nárůst, 3–4 tis. párů

Vrána šedá (*Corvus cornix*)

Velikost: 44–51 cm, rozpětí křídel 84–100 cm

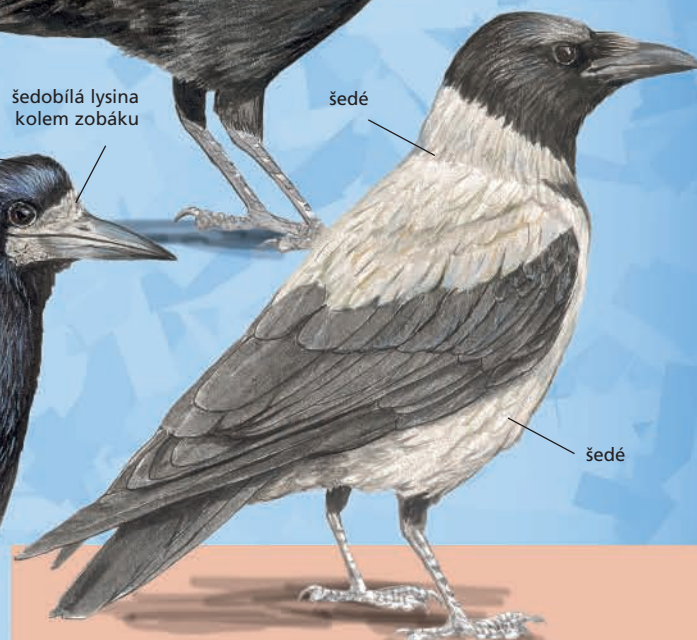
Prostředí: lesnatá i zemědělská krajina, okraje městských sídel

Výskyt v ČR: stálá, pravidelně hnízdí na většině území, ubývá od V na Z

Stav a početnost v ČR: stabilní, 9–18 tis. párů

šedé

šedé

káň lesní

krkavec

klínovitý

mohutný

Krkavec velký (*Corvus corax*)

Velikost: 54–67 cm, rozpětí křídel 115–130 cm

Prostředí: lesnatá i zemědělská krajina, velmi přizpůsobivý

Výskyt v ČR: stálý, pravidelně hnízdí na celém území od nížin až po nejvyšší hory

Stav a početnost v ČR: silný nárůst, 800–1 200 párů

Literatura:

- ▲ Šťastný K., Hudec K. a kol. 2011: Fauna ČR, Ptáci 3/II, Academia Praha
- ▲ Svensson L., Grant P. J. 2004: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu, Svojtka & Co., Praha
- ▲ Šťastný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003, Aventinum Praha

Skalnaté údolí Otavy u Jistce.

Foto: J. Bureš

Ptačí oblast Údolí Otavy a Vltavy

Jiří Bureš

Severně od Písku se toky Otavy a Vltavy zařezávají hlubokými kaňony do žulového masivu Středočeské pahorkatiny a svou činností vymodelovaly četné skalní stěny a strmé kamenité stráně. Také boční přítoky obou řek protékají obtížně přístupnými roklemi s mnoha skalními výchozy. I když leží celé území ve středu české kotliny, nebylo nikdy hustě osídlené a leželo vždy trochu stranou dopravních koridorů a průmyslových oblastí. Z tohoto důvodu zde zůstaly zachovány poměrně rozsáhlé lesní komplexy navazující na říční údolí.

Zemědělské enklávy v okolí obcí nejsou příliš rozlehle a většinou jsou zcela nebo z podstatné části ohraničeny lesem. Svou roli ve vývoji zdejší krajiny sehrála i skutečnost, že velká část území byla dlouhodobě (a je dodnes) v majetku rodu Schwarzenbergů, kteří považovali v okolí svého rodového sídla (zámku Orlík) lesnictví za hlavní hospodářskou činnost. Asi nejvýznamnějším stavebním zásahem do krajiny, který zcela změnil charakter i strukturu hospodářských aktivit oblasti, bylo až napuštění Orlické přehradní nádrže v roce 1960. Pod hladinou zmizela velká část romantického kaňonovitého údolí včetně mnoha cenných lesních porostů. V okolí přehradní nádrže vyrostla řada rekreačních areálů a v letních měsících dnes na hladině obou řek probíhá poměrně hustý provoz výletních lodí.

V krajině navazující na říční údolí dnes převažují kulturní lesy s uměle upravenou skladbou dřevin, kde převažuje smrk a borovice lesní. Na mnoha místech se zachovaly menší plochy přírodních blízkých porostů s bohatým zastoupením buku, dubu a lípy, které svým složením připomínají lesy pokrývající zdejší oblast před lidskou kolonizací. Cenné jsou i strmé skalnaté stráně v údolích, kde se z důvodu obtížné přístupnosti zachovaly mnohé porosty dubohabřin a reliktních borů. Z hlediska výskytu ptáků vázaných na starší porosty a dostatek přirozených dutin jsou cenné i zámecké parky v okolí zámku Orlík a Schwarzenberské hrobky či množství alejí, které se dochovaly jako zbytky krajinných úprav na bývalém panství. Příznivá druhová a věková skladba lesních porostů,

nabídka hnízdních dutin a rozvolněnější charakter porostů s menším zápojem nejvyšších pater umožňují bohatý výskyt ptačích druhů vázaných na tento typ porostů.

Menší plochy nejceněnějších lesních společenstev jsou dnes chráněny formou přírodních rezervací a památek na celkové ploše 121,4 ha. Zbytky starších bučin a dubohabřin tvoří podstatnou část PR Hrby (26,8 ha), PR Čertova hora (13,9 ha) a PR Rukávečská obora (3 ha). Svahové porosty teplomilných doubrav, dubohabřin či reliktních borů na skalách či sutích říčních údolí se nacházejí například v PR Žlíbky (37,4 ha), PR Dědovické stráně (11,4 ha) a PR Krkavčina (5,5 ha). Skalní masivy v PR Výří skály u Oslova (8,1 ha) a PP Dubná (1,5 ha) jsou i tradičními hnízdišti výrů. Na území ptačí oblasti se nachází i mnoho dalších přírodních fenoménů – peřejnaté a balvanité úseky řeky Lomnice připomínající svým charakterem horské toky jsou chráněny v PP V Obouch (5,1 ha) a v PP Vystrkov (3,1 ha), lesní rašeliniště Bachmač se nachází ve stejnojmenné přírodní památce o rozloze 2,7 ha.

Zajímavými biotopy jsou i menší rybníky v lesních komplexech. Většina z nich je obhospodařována s nižší intenzitou a některé jsou již zcela opuštěné. Na mnoha místech se na nich či v jejich okolí vytvořila poměrně zajímavá mokřadní společenstva s mnoha druhy rostlin či živočichů. V jarních měsících se tyto lokality stávají místy s vysokou koncentrací rozmnožujících se obojživelníků a od roku 2006 zde začali hnízdit i jeřábi popelaví.

Ptačí oblast Údolí Otavy a Vltavy byla vyhlášena nařízením vlády č. 607/2004 Sb. dne 27. října 2004 na rozloze 18 430 ha pro dva druhy sov přílohy č. 1 Směrnice Rady o ochraně ptáků – výra velkého a kulíška nejmenšího. Hranice ptačí oblasti byly vymezeny tak, aby kopírovaly vnější okraj rozlehlých lesních komplexů a vyhnuly se v maximální možné míře zastavěným územím obcí, rekreačním komplexům a rozlehlejšími plochám orné půdy.

Populace obou druhů sov, pro které je oblast zřízena, jsou dlouhodobě stabilní a ani v době pravidelně probíhajícího monitoringu od roku 2006 nebyly zaznamenány nápadné výkyvy početnosti.

Území dnešní ptačí oblasti patří k tradičním hnízdištím výrů, která byla známá již v 19. století, tzn. v době, kdy byli výři jako nežádoucí druh naší přírody plošně hubeni a z mnoha oblastí Čech zcela vymizeli. Dalimil Vařečka, který popisoval ptačí druhy na Písecku na konci 19. století, uvádí výra jako druh, který „v kraji našem je zjevem pravidelným, stálým, hnízdí se tu“, a popisuje hnízdění u hradů Zvíkov a Orlík. V období před 2. světovou válkou se záznamy o hnízdění výrů objevují v pracích Jirsíka, který jako hnízdiště výrů ve 30. letech 20. století popisuje údolí říčky Lomnice, údolí potoka Landy, údolí u Otavy pod Jistcem, lesní revír Ostrovce a jako hnízdiště udává i nepřístupné kolmé skalní stěny u Kostelce nad Vltavou, Jickovic a v orlickém zámeckém parku u hrobky. Výr byl tedy pravděpodobně na území dnešní ptačí

oblasti na konci 19. a v první polovině 20. století poměrně běžným ptákem, což je zajímavé zjištění při porovnání s údaji ze zbytku Čech a Moravy, kde byl v té době výř druhem velice vzácným. O první kvantitativní vyhodnocení početnosti výř populace se pokusili Jiří Vlček, Jiří Pykal a Radek Všeček, kteří zjistili v letech 1981 až 1985 na skalnatých březích asi 11 km dlouhého toku Vltavy hnízdění 6 párů. Při přípravě podkladů pro vyhlášení ptačí oblasti v roce 2004 byla z dostupných údajů odhadnuta početnost na 13–16 hnízdicích párů, což znamená, že ve skalnatých kaňonech Otavy, Vltavy a jejich bočních přítoků hnízdí přibližně 1 pár na 5 km toku. Po zahájení plošného monitoringu byl odhad početnosti zvýšen na 16–20 párů. Výři hnízdí v ptačí oblasti nejčastěji na nepřístupných skalách v kaňonovitých údolích řek, a to často na dlouhodobě využívaných tradičních hnízdištích, což může být z důvodu všeobecné známosti lokalit i problém při jejich ochraně. Kromě těchto tradičních hnízdišť jsou nalézána hnízda i na vhodných místech v bočních údolích potoků či v lesních komplexech, např. ve starých hnízdech dravců, pod vývraty stromů apod. Potravní okrsky jednotlivých párů zasahují do otevřené krajiny často i mimo ptačí oblast. Populace výřů velkých je stále ohrožena nezákonným lovem a vybíráním vajec a mláďat, i když tato činnost již nebyla v minulých letech prokázána. Úspěšnost hnízdění na známých hnízdištích je stále velice nízká, i když nejsou známy až na výjimky přesné důvody opouštění jednotlivých hnízd. Vzrůstajícím nebezpečím rušení výřů velkých při hnízdění na přístupných místech je pravděpodobně i narůstající turistický ruch, zejména poblíž turistických cest a v okolí chatových osad. Rostoucí oblibu má i horolezecká činnost na přístupnějších skalních masivech a dnes jsou známa i neúspěšná hnízdění z tohoto důvodu. Většina skalních stěn naštěstí spadá přímo pod vodní hladinu nádrže, a pokud není přístupné úpatí skály, nebývá lokalita horolezci vyhledávána.

Kulíšek nejmenší se podobně jako výř vyskytoval na Písecku již v 19. století a Vařečka z té doby uvádí, že „v našem kraji rozšířenější jest, než jak posud se ukázalo“. Kulíšci hnízdí souvisle po celém území ptačí oblasti v rozlehlých lesních komplexech s dostatečnou nabídkou dutin, hlavně po strakapoudovi velkém, a preferují spíše porosty jehličnatých stromů. Důležitá je pro ně přítomnost bezlesých ploch či rozhraní mezi porosty různého věku nebo podrostu mladších stromů a keřů. Stávající populace kulíšků je stabilní a přizpůsobená dlouhodobě neměnnému způsobu hospodaření v lesích a její početnost je na základě monitoringu odhadnuta na 40–50 párů.

Kromě výřů a kulíšků v ptačí oblasti prokazatelně či pravděpodobně hnízdí 12 dalších druhů přílohy I směrnice o ochraně ptáků. Patří sem např. čáp černý (3–5 párů), včelojed lesní (5–7 párů), orel mořský (2–3 páry), sýc rousný (20–30 párů), ledňáček říční (3–5 párů), žluna šedá (20–25 párů), datel černý (40–50 párů), strakapoud prostřední (25–35 párů), lejssek

Ptačí oblast hostí stabilní populaci kulíška nejmenšího.

bělokřký (100–150 párů) či lejssek malý (5–10 párů). Jeřáb popelavý hnízdí na vhodných lokalitách pravidelně od roku 2006, v roce 2011 úspěšně vyhnízdy 2 páry a další pár za hranici ptačí oblasti.

Oba druhy sov, pro které je ptačí oblast vyhlášena, i většina dalších chráněných druhů, které se v ptačí oblasti vyskytují, jsou vázány

svým výskytem na biotopy dlouhodobě nepodléhající významným změnám. Struktura krajiny, ve které se střídají lesní komplexy s enklávami otevřené krajiny a skalnatými kaňony řek, je dlouhodobě stabilní a podle současných informací není ohrožena ani plánovanými rozsáhlejšími stavbami, které by populace jejích ptačích obyvatel ohrožovaly.

Výř velký na jednom z tradičních hnízdišť, která v ptačí oblasti využívá již od konce 19. století.

Foto: L. Hlasek (hlasek.com)

Foto: L. Hlasek (hlasek.com)

Znáte strakapouda bělohřbetého?

Daniel Křenek

Foto: L. Madžita

Strakapoud bělohřbetý (*Dendrocopos leucotos*) patří v České republice k nejvzácnějším šplhavcům. Centrum výskytu leží na východní Moravě, kde ho najdeme v Beskydech, Vsetínských vrších, Javorníkách, Hostýnských vrších, Chříbech, Bílých Karpatech, Vizovických vrších a několika dalších lokalitách. V Čechách je jediná a poměrně malá populace na Šumavě. Početnost v ČR je odhadována na 150–250 párů.

Biotop, hnízdění

Strakapoud bělohřbetý je typickým lesním druhem obývajícím pralesovité horské lesy s převahou listnatých dřevin, zejména bučiny a jedlobučiny. Hnízdí i v hospodářských porostech zpravidla nad 100 let věku. Je striktně vázán na stadia rozpadu lesa, která představují narušené, odumřelé nebo odumírající stromy. Hnízdění okrsy ptáci začínají obsazovat během března, ale za teplého počasí se v nich objevují již v únoru. Tok probíhá v březnu a dubnu. Samice do vytesané dutiny snáší 3–5 vajec, na kterých sedí 14–16 dní. Hnízdění péče trvá přibližně 27–28 dní. Mláďata opouštějí dutinu ještě ne plně vzletná, zpravidla ve třetí dekádě května a v první polovině června.

Problematika ochrany

Strakapoud bělohřbetý patří podle zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny ke zvláště chráněným druhům živočichů a je řazen mezi druhy silně ohrožené. Je také chráněn podle přílohy I směrnice o ptácích č. 2009/147/ES. V souladu s touto směrnicí byly z důvodu zajištění ochrany druhu vymezeny tři ptačí oblasti (PO): Beskydy, Horní Vsacko a Hostýnské vrchy. Ačkoli by se mohlo zdát, že je ochrana dobře zajištěna, praxe ukazuje, že tomu tak je jen ve značně omezené míře. Nejzávažnějším ohrožujícím faktorem je lesnické hospodaření. Pasečný způsob obnovy porostů spojený s pěstováním monokultur, zejména stanoviště nepůvodního smrku, vede k dlouhodobému zániku biotopů. Vhodnější není ani zakládání bukových monokultur, které jsou vychovávány tak, aby byl získán kvalitní dřevní sortiment. Při výchově porostu jsou odstraňovány narušené suché nebo odumírající stromy. Pokud je lesnímu porostu věnována intenzivní péče, nezahnízdí strakapoud ani ve 120 let starém bukovém lese, protože v něm nenajde dostatek odumřelého dřeva. Naopak může zahnízdít v sedmdesátiletém porostu, pokud je v něm mrtvé dřevo dostatečně zastoupeno. Dalším problémem je fragmentace starých porostů těžbou. Situaci významně nezlepší ani

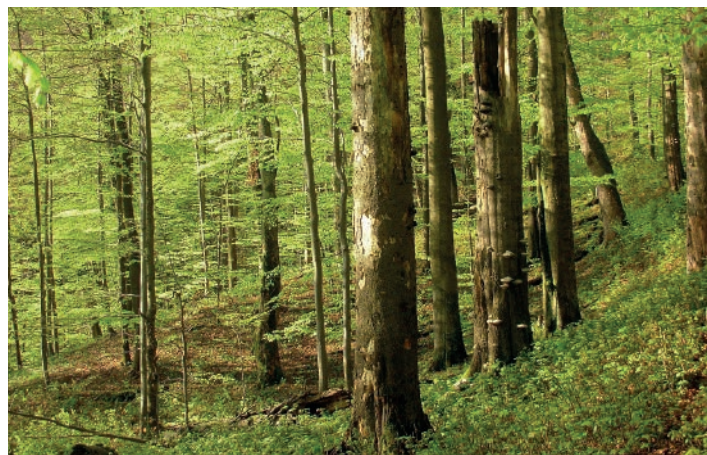
Strom s dutinami strakapouda bělohřbetého.

Foto: D. Křenek

skutečnost, že velikost holé seče je dle lesního zákona omezena na 1 ha. V důsledku takového hospodaření dochází v PO Beskydy a Horní Vsacko k postupnému poklesu početnosti a to nejen tohoto druhu.

Jak dál v ochraně strakapouda?

Zajištění stability populace není otázkou vyhlášení několika maloplošných chráněných území, či zachování několika cenných porostů, ale změny způsobu hospodaření na poměrně rozsáhlých plochách, řádově ve stovkách hektarů. Jedním z řešení je vytvoření sítě rozsáhlejších maloplošně chráněných území, která by fungovala jako stabilizační prvky, a mimo tato území ponechání alespoň části stromů (40–50/ha) v porostech k úplnému dožití. Samozřejmostí je zachování narušených a odumřelých stromů k úplnému rozpadu a vysazování stanoviště původních dřevin. Zatímco v PO Beskydy se díky dobré spolupráci zejména s Lesy ČR daří výše uvedená opatření realizovat, situace v PO Horní Vsacko je problematictější, protože poslední zbytky starých porostů zabírají necelých 13 % rozlohy PO a ty jsou nyní v mýtním věku. Nutno také podotknout, že tento druh má vhodné podmínky na pouhých 10 % rozlohy celé CHKO Beskydy. V PO Hostýnské vrchy je populace zatím stabilní, ale další vývoj je nejistý, protože většina párů hnízdí v porostech, které jsou nyní v mýtním věku a již dochází k jejich postupné těžbě a fragmentaci. Strakapouda bělohřbetého můžeme považovat za tzv. deštníkový druh, protože ochranou jeho biotopu přispějeme i k ochraně celé řady dalších druhů a tím také ke zvýšení biodiverzity. Je teď otázkou, do jaké míry nebo zda se vůbec podaří zajistit alespoň stabilitu naší poměrně malé populace, tak jak to po nás vyžadují předpisy EU.

Pralesovitá bučina s torzy, typický biotop strakapouda bělohřbetého.

Foto: D. Křenek

Zálet vzácných druhů racků do České republiky

Miroslav Jelínek, Václav Beran

Každou zimu se objevuje na Vltavě v Praze řada zajímavých druhů ptáků. Pravidelně zde lze pozorovat např. hvízdáky euroasijské, zrzhlávkou rudozobou, poláka kaholku, hoholy severní, morčáka malého a velkého, racka bělohlavého či stříbřitého. „Hitem“ letošní zimy se však bezesporu stal racek šedý.

Racek šedý (*Larus hyperboreus*) je velký druh racka hnízdícího v arktické oblasti Severní Ameriky, Evropy a Asie. Nejbližší hnízdiště se nacházejí od České republiky více než 2 500 km daleko na Kaninském poloostrově v severním Rusku a při jihozápadním pobřeží Islandu. Racek šedý zimuje především severně od 58. stupně severní šířky, v malém počtu se však objevuje i jižněji. Každoročně je několik jedinců pozorováno i na pobřeží Baltského moře v severním Polsku. V České republice bylo do roku 2011 evidováno 9 záznamů o výskytu tohoto druhu, z toho jen 4 po roce 1943. Naposledy byl pozorován 1 mladý jedinec 1. dubna 2002 u Pohořelic na jižní Moravě.

Racek šedý byl poprvé v centru Prahy pozorován 24. ledna 2012 na tradičním nocovišti racků bělohlaavých a stříbřitých na Vltavě u Staroměstského jezu. Pták byl svým bělavým zbarvením mezi ostatními racky velmi nápadný. Vzhledem k malé velikosti blížící se rackovi stříbřitému byl zpočátku považován za mladého leucistního jedince racka stříbřitého. Zatímco probíhaly diskuse nad jeho přesným určením, podařilo se pořídit lepší fotodokumentaci, která byla zaslána Klausí M. Olsenovi, autorovi knihy *Gulls of North America, Europe and Asia*. Jeho verdikt byl jednoznačný – jedná se o racka šedého v druhé zimě. Racek se zdržoval v centru Prahy i v následujících dnech. Výskyt tak vzácného druhu vyvolal velkou pozornost milovníků ptáků, birdwatcherů i fotografů ze všech koutů republiky. Řada z nich neváhala přijet za tímto zatoulancem i z Moravy. Dne 31. ledna vydalo sdružení Pražská ornitologie ve spolupráci se sekretariátem ČSO o přítomnosti racka šedého tiskovou zprávu, která způsobila překvapivě nebývalý zájem médií. Zpráva se objevila na mnoha zpravodajských portálech i v některých předních novinách. Následně kontaktovala sekretariát ČSO i TV NOVA se žádostí o pořízení reportáže. Nikdy není možné zaručit, že bude pozorovaný pták na lokalitě přítomný, ale zpravodajský štáb měl štěstí. I přes větší vzdálenost se podařilo udělat několik záběrů, které byly posléze doplněny záběry Moravského ornitologického spolku, pořízenými v předchozích dnech. K našemu překvapení vyšla reportáž v neobvykle velkém rozsahu v hlavním vysílacím čase Televizních novin a nebyla zařazena na jejich konec, jak bývá u obdobných reportáží zvykem. Přítomnost vzácného ptačího zatoulance v Praze tak poskytla výbornou příležitost i pro šíření ornitologické osvěty.

Příběh bohužel neměl šťastný konec. Od 1. února se zdál racek šedý stále více apatický. Zpravidla jen seděl na kládách vorové propusti jezu bez většího zájmu o okolí. Naše obavy o jeho zdravotní stav se naplnily 4. února, kdy byl pták nalezen mrtvý u pilíře Karlova mostu. Zasluhou Petra Suvorova, Václava Johna a Martina Sládečka byl ve večerních hodinách vyloven a předán k preparaci do Národního muzea. Následná pitva určila, že se jednalo o samici (vzhledem k velikosti jsme to předpokládali) v poměrně dobrém výživném stavu (rozhodně ne vyhladovělá). Jako příčinu úhynu nakonec stanovil dr. Jiljí Sitko z Ornis v Přerově relativně banální aspergilykózu, kdy došlo k napadení většiny vnitřních orgánů. Jde o plíseň, která je u nás naprosto běžná („klasická“ plíseň na starých potravinách), a naši ptáci jsou proti ní odolní. Totéž ale bohužel zřejmě neplatí pro zatoulance z dalekého severu.

Výskyt racka šedého byl považován za „ornitologickou událost“ zimy 2011/2012. To ještě nikdo netušil, že se v severních Čechách zanedlouho objeví ještě vzácnější racek polární (*Larus glaucooides*). Dne 21. 2. 2012 byl nalezen nejdříve na nocovišti racků na nezamrzlém oku přehradní nádrže a následně pozorován několik hodin na skládce odpadků a okolní zamrzlé nádrži. S určením v terénu jsme váhali, neboť šlo o jedince v silně opotřebovaném šatu druhé zimy, takže pták se z dálky jevil jako zcela bílý. Po prostudování literatury a obsáhlé konzultaci s Tomášem Koutným byl jedinec bezpečně určen. Na lokalitě se zdržoval až do 4. 3. 2012. Pozorování

Foto: I. Mlášik (naturebird.com)

Tepře desátý jedinec racka šedého zastižený na našem území.

bylo zveřejněno s utajenou lokalitou, nicméně birdwatcheri ji objevili a řada z nich racka polárního pozorovala. Racek trávil většinu dne na veřejnosti nepřístupné skládce odpadků a lokalita byla utajena právě z obavy porušování zákazu vstupu netrpělivými pozorovateli. Naštěstí přítomní birdwatcheri se chovali velmi disciplinovaně a na soukromé pozemky nevstupovali. Racek se zdál být v dobré fyzické kondici, při hledání potravy na skládce byl značně agresivní a od dobrých soust zaháněl všechny ostatní racky včetně dominantních samců racka bělohlavého, kteří byli větší než on. Je proto pravděpodobné, že odletěl zpátky na svá hnízdiště, která se nacházejí v Grónsku a v Severní Kanadě.

Foto: V. Beran

Vzácný racek polární (zcela bílý racek uprostřed) byl pravděpodobně prvním bezpečně ověřeným zatoulancem tohoto druhu na našem území.

Čápi bílí se téměř vůbec neozývají. Tento handicap nahradili hlasitým instrumentálním zvukem – klapáním zobáků při toku nebo při přeletu na hnízdo.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Jak se naučit rozeznávat ptačí hlasy

Tomáš Bělka

Jistě jste si při vycházkách v přírodě všimli, že ptáky spíše slyšíte, než vidíte. Svědčí to na jedné straně o jejich velké pohyblivosti a schopnosti skrývat se a na straně druhé o širokém hlasovém spektru většiny ptáků. V tomto ohledu vynikají nad ostatní zvláště pěvci. Znáť hlasy ptáků nám tedy logicky může pomoci ke snadnější determinaci. U některých druhů, například šoupálků či budníčků, je poznávání podle hlasu jedinou možností ke správnému určení v terénu. Také u ptáků s noční aktivitou či v noci migrujících je znalost hlasů nezbytně nutná k určení druhu.

Mnohým se zpočátku zdá nemožné se v tom babylonu volání, pípání či zpěvu orientovat. Přitom není až tak složité se hlasy mnoha druhů ptáků naučit rozeznávat a správně určovat. Nejlepším způsobem, jak rychle postupovat vpřed, je chodit do přírody se zkušeným ornitologem, který vás postupně bude s ptačími zvuky seznamovat. Je třeba si všimát nejenom hlasů, ale také biotopu, ve kterém se pták ozývá, denní a roční doby.

Pokud se budete učit hlasy sami, je dobré použít mnohé vymoženosti moderní doby. Neustálým opakováním nahrávek na CD přehrávači, MP3 přehrávači či z mobilního telefonu si některé typické hlasy celkem rychle zapamatujete. Postupem času se budete učit další a další. Není vůbec na škodu si každé jaro některé méně běžné či vzájemně podobné hlasy zopakovat poslechem z některého média. Dělán to také a moc mi to pomáhá si po „tiché“ zimě vše v paměti oživit. Navíc si můžete příjemně a užitečně zpestřit jízdu autem. Je to určitě lepší a zábavnější než poslouchat některé rozhlasové stanice.

Nejlepší je samozřejmě učit se hlasy přímo v terénu. Když se vám podaří zaslechnout nějaký nový hlas, zaposlouchejte se do něj a snažte se zapamatovat jeho délku, rytmus, hlasitost a zabarvení. Někdy pomůže si vábení či zpěv namalovat. Když se vám podaří původce i pozorovat,

je to ten nejlepší způsob, jak si nový hlas zafixovat v paměti. Posluchači s dobrým hudebním sluchem mají samozřejmě výhodu, ale i ti, kteří nebyli „obdarováni“, si mohou rozdíly zapamatovat pomocí rytmu, melodie či délky strof. K učení a zapamatování hlasů můžete využít každou chvíli v přírodě, ale i cestu do práce či do školy. Na jaře se ptáci ozývají prostě všude. Podstatně složitější je zorientovat se v ptačím vábení. Rozpoznat od sebe například budníčky, to už je „ornitologická vysoká“. Ne každý se to naučí, ale i tady platí, že opakování je matka moudrosti.

Nejvíce se ptáci ozývají zjara a brzy ráno či pozdě večer. Plánujte proto svoje vycházky právě na tuto dobu, máte tak šanci se naučit poznávat co nejvíce druhů. Pro úplného začátečníka je však dobré začít se studiem hlasů brzy na jaře, kdy zpívá nebo se jinak ozývá méně druhů. Dobrou pomůckou vám mohou být kapitoly o hlasové aktivitě některých pěvců

Box 1 | Webové stránky

www.xeno-canto.org – naprosto skvělý a dosud neúplnější web s hlasy ptáků obsahující téměř 93 tisíc nahrávek 8 000 druhů ptáků celého světa o celkové délce 868 hodin. Evropu zde zastupuje nyní přibližně 9 500 nahrávek 440 ptačích druhů. Ptačí hlasy si lze bezplatně snadno stáhnout k osobnímu nekomerčnímu použití. Tento web nabízí opravdu nepřehledný studijní materiál.

www.tarsiger.com – hlavně fotografické finské stránky s velkým množstvím nahrávek se zaměřením zejména na ptáky Skandinávie.

www.rozhlas.cz/hlas/portal/ – krásně uspořádané nahrávky české provenience od našeho špičkového odborníka na ptačí hlasy Pavla Pelze, doplněné o texty našich předních ornitologů a ilustrační fotografie.

http://ibc.lynxeds.com – pokračování monumentálního díla HBW. Zde naleznete množství videozáznamů, fotografií a nahrávek hlasů ptáků celého světa. Jen pro zajímavost: jsou zde záznamy hlasů 4 405 druhů ptáků, což je plných 44 % všech popsanych druhů.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Bezpečně rozeznat některé rákosníky v terénu lze jen podle zpěvu. Rákosník zpěvný (na obrázku) může někdy obývat biotop typický pro rákosníka obecného.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Duetové „řehtání“ páru u nás vzácných potápek rudokrkých nám pomůže odhalit jejich původce třeba i za ranní mlhy, kdy nedohlédneme na druhou stranu rybníka.

Box 2 | CD

P. Pelz: Biophon. Několik CD s dokonalými nahrávkami předního českého znalce ptačích hlasů. Nesmírnou výhodou je původ převážné většiny nahrávek – střední Evropa. Všechna CD si lze zakoupit nebo objednat v ČSO či na www.biophon.cz.

J. C. Roche: All the bird songs of Britain and Europe – čtyřalbum většiny evropských druhů.

A. Schulze: The bird songs of Europe, North Africa and the Middle East. Trochu dražší, ale kompletní 19hodinová sestava 2 CD v MP3 formátu hlasů ptáků z velké palearktické oblasti.

T. Ogrodowczyk: Jaki to ptak. Čtyři polská CD s vynikajícím slovním doprovodem popisujícím určovací detaily hlasů nahraných druhů.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Vysoké tóny ve zpěvu konipasy horského sedícího na zábradlí mostu přehluší i hlasité hučení horské říčky.

ve 3. dílu Fauny ČR. Jarem však možnost zdokonalovat se v určování hlasů ptáků nekončí. Křivky, střízlík či skorec zpívají i v zimě. Když se naučíte rozpoznávat podle hlasu táhnoucí husy, budete si moci do svých terénních notesů zapsat, který druh vám v noci přelétl vysoko nad hlavou. A určovat táhnoucí bahňáky vám bude činit obzvlášť velké potěšení.

U neznámých hlasů nám pomůže k přesnému určení moderní technika. V případě, že slyšíte v terénu nový hlas, lze jej často nahrát na mobilní telefon či diktafon a doma v klidu určit porovnáním s jinými nahrávkami nebo o určení požádat někoho zkušenějšího. V tomto případě je i špatná nahrávka lepší než jakýkoliv subjektivní popis neznámého zpěvu či hlasu.

Pokud máte nahrávky uložené například v mobilním telefonu s sebou v terénu, lze je ihned porovnat se slyšeným novým hlasem a na místě určit. Pozor však na možnou reakci ozyvajícího se ptáka na vámi poslouchanou nahrávku. Opravdu není moudré ptáky příliš provokovat. Mohli byste je zbytečně rušit při hnízdění nebo přilákat predátora.

Čeští ornitologové měli velké štěstí, že před mnoha lety mohli v rádiu poslouchat unikátní pořad Hlas pro tento den a zároveň se zaposlouchat do skvělých nahrávek špičkových odborníků na nahrávání hlasů ptáků

Box 3 | Knihy

Geoff Sample, 2010: Collins bird songs and calls + 3 CD. ISBN 978-0-00-733976-1.

Kniha pro hlubší studium hlasů ptáků s výbornými úvodními kapitoly. Následuje popis hlasů jednotlivých druhů, včetně jednoduchých grafů s údajem o hlasové aktivitě během roku.

Dave Farrow, 2008: A field guide to bird songs and calls of Britain and Northern Europe (včetně 2 CD). ISBN 978-1-84442-042-1. Určovací příručka, kde jsou texty a obrázky jednotlivých druhů doplněny nahrávkami různých hlasových projevů.

ze zahraničí (své nahrávky tehdy poskytla britská BBC a Sveriges Radio) a hlavně českého ornitologa Pavla Pelze. Dodnes si živě vzpomínám, jak jsem na jaře v roce 1968 každé ráno o sedmé seděl u rádia, napjatě poslouchal nahrávku a poutavý komentář k vysílanému ptačímu zpěvu... a pak rychle upaloval do školy.

Foto: Z. Vernouzek

Box 4 | Několik praktických tipů

- ✦ K zesílení hlasu ptáka pomůžou paraboly z dlaní přidržené za ušima.
- ✦ Trochu také pomůžou mírně pootevřená ústa – uvolní se zvukovody.
- ✦ Zvuk se lépe nese po větru, při poslechu toho využijte.
- ✦ Pokud vás ruší zvuky na pozadí, lze se před nimi částečně schovat za terénní val či budovu.

kopřivka obecná

Foto: V. Mecnarowski

Nejsem ornitolog. Nejsem ani ptáčkař. Považuji se za slušného fotografa se zájmem o přírodu a s respektem k ní, se schopností radovat se z pobytu v přírodě a z objevování zákonitostí, které děje v přírodě provázejí. Kéž bych měl více času. Bohužel má technicky zaměřená profese (které je fotografie protiváhou) mi neumožňuje trávit v terénu tolik času, kolik bych si přál. Fotografie zvířat nebyla mou primární fotografickou disciplínou, k té jsem musel dozrát a zjistit, že tohle je to pravé, co spojuje mé zájmy a potřeby vyjádření se. Snažím se fotografovat tak, aby se nejednalo pouze o dokument, ale ani nepoužívám kýč jako vyjadřovací prostředek – tím myslím uměle vytvořené,

nereálně aranžované situace. Přírodou vytvořené a fotografem nalezené dech beroucí scénérie považuji za fotografovo plus a nefotografovat bažantího kohouta v louce rozkvetlých ocúnů za hřích!

Fotografie volně žijících zvířat je docela obtížná disciplína, vyžadující neustálé doplňování si znalostí, jak ze života fotografovaného objektu, tak sledováním technického vývoje. Pozitivní na tom všem je, že fotograf s opravdovým zájmem o přírodu dorazí časem do stadia, kdy zákonitě zjistí, že nejlepší fotografie pořídí poté, co se naučí maximum ze života zvířat, pověsí x budek, zkrmí x pytlů slunečnice a nachodí x kilometrů v terénu pouze s dale-

kohledem. Cesty jsou prostě různé. Poslední dobou trávím více času cestováním za zvířaty než pobytem v terénu. Důvod je prostý – nedostatek volného času, ale hlavně mnohem lepší možnosti fotografování zvířat v zahraničních destinacích, o čemž se můžete přesvědčit i na osobních stránkách* nebo na diskusním fóru** – místě pro prezentaci fotografií, postupů a názorů, týkajících se fotografování volně žijících živočichů.

Do jarního čísla jsem vybral jarní fotografie vodních nebo u vody žijících druhů, snad se budou líbit! ➡

* www.photomecan.eu

** www.wildlifefotoforum.cz

potápka černokrká

pisík obecný

polák malý

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

K nám na rybník se už vrátil čáp. Po cestě z Afriky je hladový.
Pomozte mu najít cestu rybníkem, na které se nejvíc nasytí:

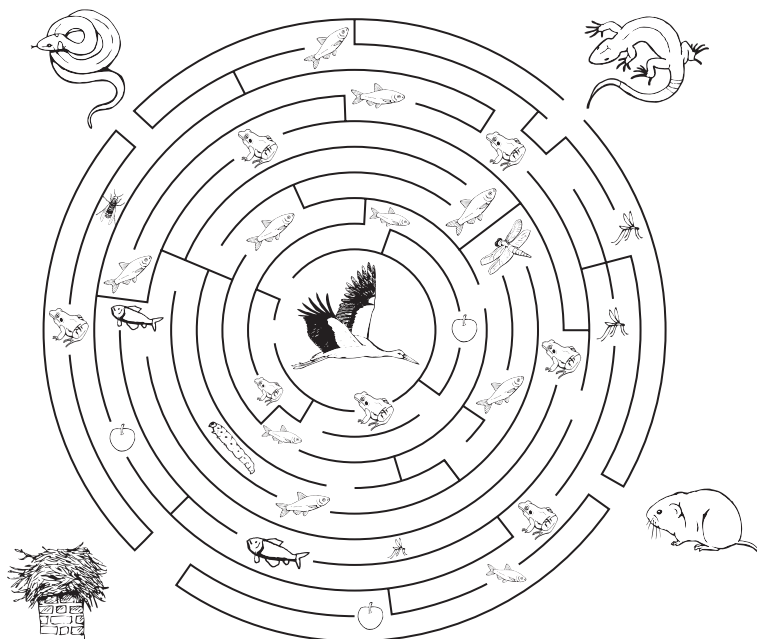
Ahoj děti.

Je tu jaro! Všude je plno kosího pískání a zpívání,
že mi jde hlava kolem. Ti kosi jsou snad všude.

Jen se podívejte:

Nejsou ještě někde schováni?
Zapátrejte a dejte mi vědět.

Naloví nejvíc cestou k hnízdu, hrabošovi, ještěrce, nebo užovce?

Nakonec mám pro vás, milé děti, ještě jednu novinku z našeho sadu. Vylezl jsem tuhle po ránu ze své dutiny, a až jsem musel čepýřit peříčka na hlavě, protože byl sad plný nepořádku. Všude samý papírek. Letěl jsem se na ně podívat, abych je uklidil, jenže ony ty papírky byly inzeráty. Poptávky po ubytování, nabídky ubytování. I to k ptačímu jaru patří. Já si s tím lámat hlavu nebudu, to je hlavolam pro vás od tří ptáků roku z předchozích dvaceti. Poznáte je?

Hledám ubytování, nejraději pod střechou
a na venkově. Drobné zednické opravy
své komůrky zvládnou.

Značka: Od dubna do září

Š

Vyměním svoji starou rozpadlou polobudku
za novou. Spokojím se i s různými
dutinami. Nabídněte.

Značka: Oživím váš domov svým zpěvem
od března do podzimu.

C

Nabízím remízek v blízkosti bramborového
pole vhodný k celoročnímu bydlení.
Pestrá strava v místě zaručena.

Značka: Požaduji pomoc s udržení biologické
rovnováhy.

H

Hledám celoroční domov pro svoji rodinu
v blízkosti polí a remízů. Pomohu
s odstraněním některých druhů hmyzu
z polních plodin (např. mandelinky bramborové)
i semen plevelů na povrchu i pod
povrchem půdy.

Značka: Údržba za byt.

L

Kdo má zájem o ubytování ve stáji plné
much na venkově?

Značka: Letní sezóna.

U

Uvítám ve své starobylé zahradě plné
rozmanitých zákoutí a přestálých ovocných
stromů s dutinami spolubydlíci.

Značka: Radost ze života.

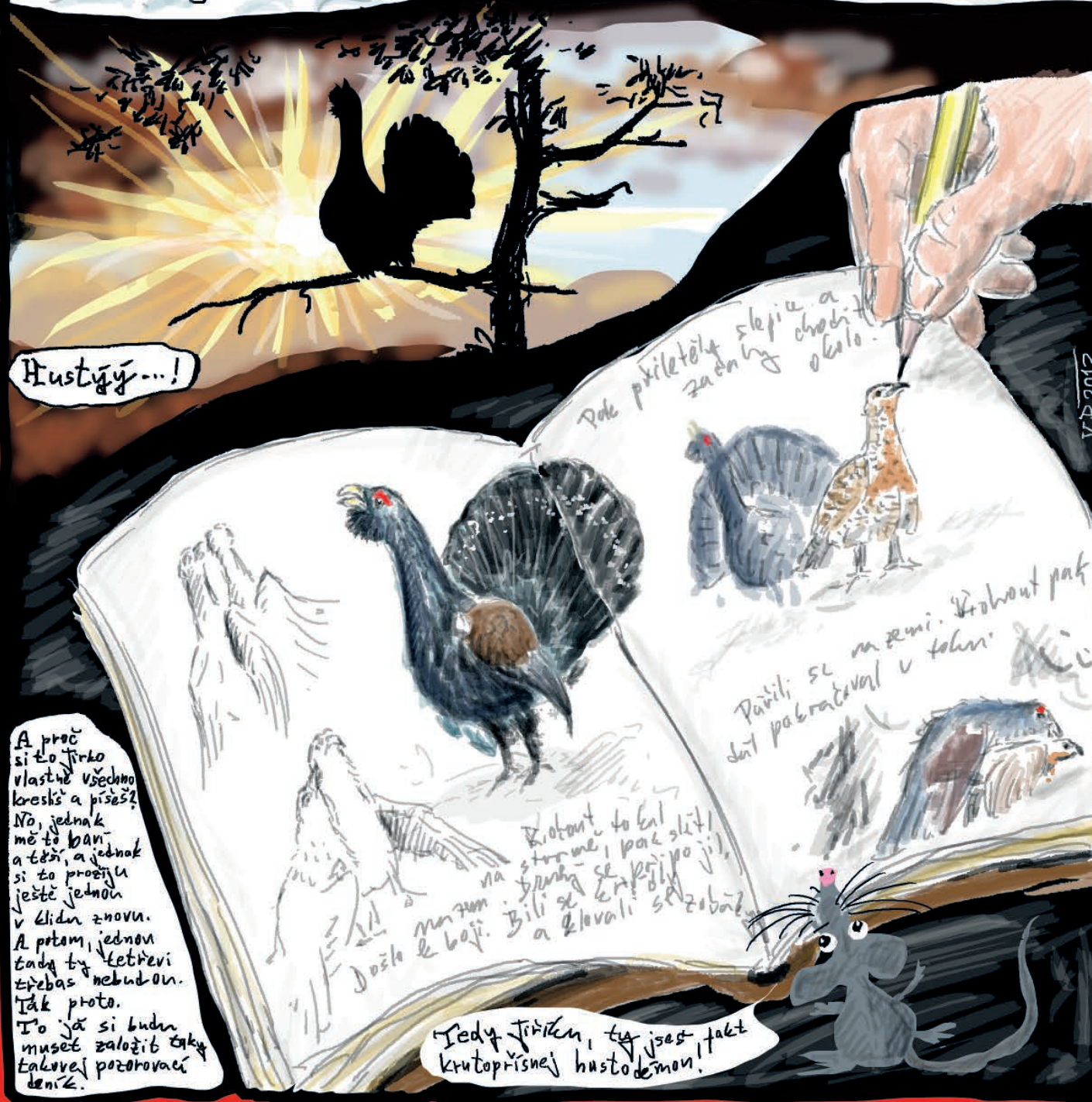
E

Když seřadíte správné dvojice nabídek a poptávek ve správném pořadí, dostanete tajenku. Kdo je to?
Příjemnou zábavu vám přeje Váš Krutihlav.

Na vaše dopisy se těšíme na adrese: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5. Správné odpovědi odměníme!

Úlet XIII. - Hlušec

Pohled do života jeřábů popelavých

Markéta Ticháčková, Petr Lumpe

Každý živočišný druh je něčím zvláštní, něčím zajímavý a něčím výjimečný a bližší pohled do jeho života nás může hodně obohatit. My jsme se o to pokusili u jeřábů popelavých, tajemných ptáků z mokřadů, kteří i přes svou poměrně velkou postavu vedou velmi skrytý život.

Jeřábi se vrací do hnízdních oblastí brzy z jara, často ještě v době, kdy je místo jejich hnízdiště i nocoviště zamrzlé, a tak může i více párů čekat společně v okolí. Obvyklá doba příletu je okolo 20. února. Brzo po příletu musí začít s obhajobou teritoria, a to je doba, kdy jsou nejvíce nápadní. Věhlasné jsou jejich „tance“, které jsou schopni tančit téměř kdykoliv – i o chladné zimní půlnoci – nejvíce však na jaře, když se otepluje.

Foto M. Ticháčková

Z hlasových projevů je nejznámější a nejhlasitější duetové volání páru, kdy oba partneři volají zároveň a které slouží jak k upevňování párových svazků, tak i k obraně teritoria. Pokud vetřelec po varování neodletí, může se strhnout honička, do které se zapojí i více párů, jak se to občas stává na českolipské lokalitě, obsazené největším počtem hnízdičích jeřábů u nás. Pokud je ale pár na lokalitě sám, ozývá se jen zřídka, takže se o něm často ani neví.

Příběh od Jestřebí

V roce 2011 jsme věnovali velkou pozornost jeřábům nedaleko Jestřebí. Nejprve jsme pozorovali pár, který se společně krmil na okolních loukách. Na začátku dubna se přilétal krmít už pouze jeden samotný jeřáb, který se střídal s partnerem na hnízdě. Začala doba inkubace, která u jeřábů trvá zhruba 30 dní.

Dlouho unikali naší pozornosti, až do druhé půlky května, kdy na louku z rákosí vyšli oba dospělí jeřábi a pod nohama jim běhala

dvě rezavá kuřátka. Mláďata byla stará asi tři týdny, jedno o trochu větší než druhé, a když mělo příležitost, snažilo se menšímu sourozenci potravu sebrat. Jelikož o každé mládě převážně pečuje jeden rodič a podává mu potravu přímo do zobáku, je sourozenecká rivalita (sibling) tlumená a dochází k ní pouze při velkém nedostatku potravy.

Ještě na konci května jsme pozorovali celou rodinku, jak se v podvečer krmí a před setměním se vydává rákosím k nocovišti. Zhruba za týden popocházel jeden dospělý jeřáb s mládětem na oblíbeném krmicím místě, zatímco druhý stál opodál. Mládě už si troufalo odběhnout kousek od rodičů, a proto jsme hledali, kde se schovává to druhé. Ani jsme ho však nezahledli. Když stojící jeřáb popočetl a přistál jen na jedné noze, bylo zřejmé, že má druhou nohu těžce zraněnou. Bohužel dospělý pták pravděpodobně prohrál v boji o mládě. Bylo by zajímavé vědět s kým a jak, ale asi by to byla smutná podívaná.

Foto P. Lumpe

Brzy po příletu na hnízdiště jsou jeřábi nápadní svým tancem a voláním.

Druhý den ráno jsme pozorovali pouze raněného jeřába. Po dvou hodinách, kdy stál na jedné noze na místě, dvakrát poskočil za pomoci křídel, hledal a sbíral potravu, po chvilce toho nechal a opět bedlivě sledoval okolí. Na lokalitě se totiž pohybovala větší skupina lidí, a i když nakonec stejně uletěl, měl pravděpodobně menší útekovou vzdálenost než obvykle. Jeřábi s mláďaty jsou naopak extrémně plaší a jejich rušení může být i příčinou neúspěchu při odchovu mláďat. Rodiče jsou nuceni věnovat více času sledování okolí a pro sbírání potravy jim tak zbývá méně času. Při telemetrickém sledování mláďat jsme zaznamenali opakované marné pokusy vyvést mládě na louku pod silnici, kde se obvykle krmí, kvůli častému zastavování aut a cyklistů.

Jednou jsme měli štěstí a překvapili rodinku nedaleko kraje lesa, což byla ideální příležitost pro odchyt mláděte. Po okroužkování a změření rychle zamířilo zpět do rákosí.

Raněný jeřáb se pravidelně krmil na zásypu nedaleko posedu, při poposkakování na jedné noze si stále pomáhal křídly. Tato bohatá nabídka potravy mu asi hodně usnadnila přežití. Výchova mláděte byla po většinu času pouze na druhém jeřábovi z páru. Zranění nohou rozhodně nejsou neobvyklá. Během migrace jsme často pozorovali na mnoha místech letící jeřáby s nohou visící pod tělem nebo stojící na krmišti jen na jedné noze. Samci i s malým poškozením nohou již nebývají schopni úspěšně oplodnit samici, přesto se může pár ještě několik dalších let pokoušet o reprodukci.

V červnu celá rodinka, dva dospělí jeřábi a okroužkované mládě, stála společně na svém oblíbeném místě. Jeden pták s mládětem se na chvíli schoval v rákosí, zatímco druhý si krátce lehl, nejspíš se tedy jednalo o zraněného jedince. Pak přeletěl asi o 20 m, přičemž nohama jakoby popobíhal těsně nad vodou. Chvilí postál na místě, kam dosedl, a pak se znenadání vydal na zpáteční cestu. To, co předtím uletěl, teď

bez nějakých větších problémů ušel pěšky, zranění se tedy zahojilo! Potěšení tímto dobrým zjištěním jsme pozorovali, jak společně s ubývajícím světlem všichni pomalu mizí v rákosí směrem na své nocoviště.

Netušili jsme ale, že je vidíme naposledy. Marně jsme pátrali po okolních polích, loukách i na vzdálenějších známých shromaždištích. Žádné mládě s kroužky jsme ani my, ani nikdo z místních ornitologů nezaznamenali. Když už mládě umí létat, následuje dál rodiče, kteří ještě několik měsíců pokračují s představováním nových složek potravy. Rodina zůstává pohromadě po celou dobu migrace i na zimovišti. Rodiče mládě většinou opustí na některém shromaždišti těsně před návratem na hnízdiště. Zklamání, že mládě s největší pravděpodobností nepřežilo, bylo o to větší, že se nám nepodařilo najít ani druhé v tom roce okroužkované mládě, které bylo velice bojovné a při odchytu se místo schovávání statečně postavilo proti kroužkovateli.

Až v únoru z Německa přišla zpráva, že pozorovali u Grünhaus českého jeřába. Jaké bylo naše překvapení, když jsme zjistili, že je to právě mládě od Jestřebí! Bez barevných kroužků bychom si už napořád mysleli, že zahynulo. A druhé mládě si dokonce užívá španělského slunce. Tak po třech neúspěšných letech, kdy od dvou párů s jistotou nepřežilo ani jediné mládě, opět dva kroužkování čeští jeřábi létají po světě a můžeme se těšit, že třeba za pár let zavítají opět k nám.

V České republice se začal více objevovat v 80. letech 20. století. Je velmi pravděpodobné, že zahnízdil už dříve, jeho hnízdo se však podařilo najít P. Kurkovi na Českolipsku až v roce 1989. V roce 2000, kdy vznikla pracovní skupina ČSO pro jeřába popelavého, bylo zaznamenáno 8 hnízdících párů. O pět let později to již bylo 16 párů a v roce 2011 dokonce 27 hnízdících párů. Jádrovou oblastí výskytu je Českolipsko, kde pravidelně hnízdí kolem 20 párů jeřábů. Ostatní regiony jsou osídlené jen 1–3 páry. V současné době Českou republikou prochází jihozápadní hranice areálu rozšíření.

Jeřábi popelaví hnízdí především v mělkých mokřadech. V přirozených podmínkách preferují rozlehlá izolovaná hnízdní teritoria, kde jsou dobře chráněni proti rušení. V intenzivně obdělávaných oblastech se adaptovali na využívání menších mokřadů, což jim napomohlo v šíření. V Evropě často využívají menší přírodní, umělé nebo znovu obnovené mokřady, na kterých byli dříve vyhubeni. V Německu dokonce hnízdí i v malých zamokřených depresích uprostřed polí nebo v bývalých rekultivovaných uhelných dolech.

Velikost hnízdních mokřadů se v průběhu let stále zmenšuje. Zjistili jsme, že jeřábi využívají postupně menších rybníků s menšími litorálními porosty (průměrně 85,7 ha v letech 1990–1995 a 33,5 ha v letech 2005–2010). Tento trend se projevuje také v Německu.

Foto P. Lumpe

Jeřábi podávají mláďatům potravu přímo do zobáku.

Predace

Dospělý jeřáb díky své velikosti nemá mnoho nepřátel, hrozbu pro něj může představovat pouze orel skalní a orel mořský. Divoká prasata, krkavci, vrány, lišky a kuny predují na vejcích i mláďatech. O liškách je známo, že zabíjejí mláďata, ačkoliv se bojí dospělých ptáků, kteří jsou schopni je aktivně bránit. Bohužel jsme často pozorovali lišky přímo v místech, kde jeřábi vodí svá kuřata. Strategii „simulování zlomeného křídla“ mohou využít jak k odvedení pozornosti predátora, tak i kroužkovatele.

Pozorovali jsme hnízdo, kam se jeřábi vrátili na noc s malým kuřátkem, sotva čtyřdenním. Samice v klidu ulehla, aby zahrála mládě. Na břehu ve vzdálenosti 2–3 m se objevila kuna, která zkoumala, jak by se na ně dostala. Dokonce vylezla na blízký strom, ale samice na hnízdě vstala, a to stačilo, aby kuna okamžitě zmizela.

Výskyt a prostředí v České republice

Drůvější úbytek jeřába popelavého během posledních staletí vedl v některých zemích západní a střední Evropy až k úplnému vymizení a teprve od 70. let minulého století se začíná opět rozšiřovat jihozápadním směrem.

Přibližně polovina doložených hnízdních lokalit se nachází v chráněných územích. Důležitost ochrany prostředí se projevila především při osídlování území ČR, kdy v CHÚ leželo pět hnízd ze šesti. Rádi využívají ptačích oblastí – jeřáb okroužkovaný jako mládě na Českolipsku si našel hnízdní teritorium v oblasti Rožďalovických rybníků a pták ze Šluknovského výběžku se v dospělosti usadil v Jizerských horách.

Z hnízdních biotopů má pro založení hnízda jeřába největší význam porost rákosin a vysokých ostřic (využívány z 80–90 %). Jen jedno hnízdo se nacházelo v mokřadní olšině, která nebyla na ostatních lokalitách pro stavbu hnízda využívána. Naopak v Německu je to biotop nejvíce preferovaný a rákosiny jsou využívány pouze v 10 % případů hnízdění. Vyhodnocování hnízdních i mimohnízdních habitatů stále pokračuje a bude zajímavé sledovat trend vývoje využívání biotopů v našich podmínkách.

Barevné kroužkování jeřábů

Jelikož odchyt dospělých ptáků není téměř možný a nálezy uhynulých ptáků jsou ojedinělé, je barevné značení jednou z nejlepších metod pro sledování jeřábů a v současnosti jedinou povolenou metodou. Samotné hliníkové kroužky jsou totiž prakticky neidentifikovatelné a komplikují odečty na shromaždištích. Jeřábi se převážně kroužkují jako mláďata ve věku od 4 do 9 týdnů, tedy od doby, kdy mají dost velké nohy na kroužky, až do schopnosti létat. Značí se na levé noze národní kombinací tří

Foto: M. Ticháková

Při migraci se jeřábi sdružují do početných hejn, ve kterých se rodiny drží pohromadě.

barev, kterou stanovuje Evropská pracovní skupina (European Crane Working Group). České republice byla přidělena kombinace bílá-červená-bílá. Na pravé noze je individuální kód složený rovněž ze tří barev. Barvy kroužků je možné odečíst dalekohledem ze vzdálenosti i několika set metrů, a protože migrace jeřábů je v západní Evropě koníčkem mnoha amatérských ornitologů, je k dispozici i dost pozorování.

Díky tomu, že jsme se připojili k projektu iCORA (internetbased Crane Observation Ring Archive, založenému a koordinovanému německou pracovní skupinou Kranichschutz Deutschland), lze zadat pozorování barevně značeného jeřába přímo do formuláře na stránkách www.icora.de. Data kroužkování a dosavadního pozorování dotyčného ptáka se pozorovateli okamžitě zobrazí na mapě.

Migrace

Jeřábi v Evropě využívají tři migrační trasy: západoevropskou, balticko-maďarskou a východoevropskou, v závislosti na místě hnízdění. Populace jeřábů z Německa a Polska využívají podle dosavadních záznamů především západoevropskou trasu, rozhraní probíhá severním Švédskem, Finskem, Estonskem a možná i východním Polskem.

Tahová cesta našich jeřábů byla zkoumána na základě barevného značení několika mláďat a jednoho jeřába se satelitním vysílačem. Jejich trasa je vcelku zajímavá – naši jeřábi využívají migrační trasu přes Francii do Španělska, ale nejprve se vydávají na sever do Německa, kde se po vyhnízdění shromažďují před odletem na zimoviště. Nejvýznamnější shromaždiště leží severně od Drážďan v oblasti Grünhaus. Bývalé hnědouhelné doly, kde se až do roku 1991 těžilo, jsou v současné době chráněným územím v soukromém vlastnictví o rozloze 2 000 ha. Jeřábi zde nocují na mělkých nádržích vzniklých na vytěžených prostorách. Z této oblasti pochází největší počet hlášení našich jeřábů. Kromě německých zastávek využívají naši jeřábi při migraci především 3 oblasti ve Francii (Lac du Der, Flavignac, Arjuzanx) a 2 ve Španělsku (Gallocanta a Extremadura).

Hlavním zimovištěm jeřábů na západní trase je Extremadura. Základním přirozeným typem krajiny je zde „dehesa“, otevřený les tvořený korkovými a cesmínovitými duby, které jeřábům poskytují nejen žaludy jako potravu, ale i stín v horkém létě. Jeřáby preferovaná oblast pokrývá 120 000 ha. Sem až doletěl druhý jeřáb kroužkovaný v loňském roce.

Migrační trasy jeřábů se mění a mohou se lišit i mezi jednotlivými roky. V posledních letech, hlavně během mírných zim, stále více jeřábů zimuje ve Francii a zůstávají také v Německu.

Foto: M. Ticháková

Čištění perí věnují jeřábi velkou pozornost.

Ptačí park Josefovské louky v roce 2011

V Ornitologickém parku Josefovské louky byl rok 2011 rokem zahájení výstavby. Počátkem roku jsme již měli vyhloubeno osmnáct jezírek pro obojživelníky a vodní hmyz a dokončili jsme důležitou opravu nápusného objektu a hradítek. Tím jsme po technické stránce zajistili možnost dopravy potřebného množství vody na lokalitu a zároveň její průběžnou regulaci. Ke konci roku se nám podařilo zajistit dopravu vody i po stránce administrativní a tím dovršit základní podmínku pro provoz parku. Tuto událost jsme dali veřejnosti na vědomí počátkem května slavnostním prvním puštěním vody do zavodňovacího systému za účasti zástupců kraje, města Jaroměř, sponzorů a dárců a dalších osobností. Ve vstupním areálu jsme instalovali první informační panel a nedaleko velké násypné krmítko pro ptáky. Na podzim jsme za pomoci dětí ze základní školy z Josefova rozvěsili stovku hnízdních budek pro ptáky. Zároveň jsme začali připravovat projektovou dokumentaci na rekonstrukci informačního střediska a další úpravy zavodňovacích kanálů a samozřejmě dále vykupujeme pozemky pro hnízdění ptáků. Ke konci roku se pozemky rozšířily o další parcely a celková výměra ve vlastnictví ČSO činila 11,5 ha. Tohoto nesporného úspěchu jsme dosáhli zejména početnými dary členů ČSO, ale i dalších dárců a sponzorů.

Radost nám udělala nová jezírka, která byla v loňském roce hojně obsazena obojživelníky i vodním hmyzem. U jezírka byla zastižena i první čejka s mládětem, zahnízdil zde již druhým rokem chřástal polní, pravidelně hnízdí tuhýk obecný a tuhýk šedý, bramborníček černohlavý, kalous ušatý, za tahu byl zjištěn slavík modráček. Na podzim jsme v Jaroměři uspořádali seminář, jehož cílem bylo odborné vyhodnocení výskytu živočišných a rostlinných druhů a jejich změn v souvislosti s provedenými úpravami. Semináře se zúčastnili zástupci města Jaroměř, hlavní sponzoři a dárci, majitelé a uživatelé pozemků a další hosté. Výsledkem semináře bylo odborné konstatování, že biodiverzita na Josefovských loukách je na dobré úrovni. Nezapomněli jsme ani na ekologickou výchovnou činnost. Na Josefovských loukách proběhlo jak jarní Vítání ptačího zpěvu, tak podzimní Festival ptáků, v červnu jsme pořádali již téměř tradiční a bohatě veřejností navštěvovanou akci Noční příroda, obohacenou zpě-

Hlavní duchovní otcové zakladatelé - Miloslav Hromádko (vpravo) a Jiří Kult (vlevo) otvírají stavidlo na přítoku z Metuje a poprvé tak napouští vodu do závlahového systému.

vem slavíků a voláním chřástala, ale i například sledováním netopýrů, nočních motýlů u světla a přednáškou o botanických zajímavostech lokality.

Rok 2011 tak byl naplněn intenzivní prací. Byla ukončena přípravná fáze projektu a zahájena fáze výstavby parku. Výstavba bude rozdělena na dvě základní oblasti, (a) terénní úpravy pro hnízdění ptáků a zvýšení biodiverzity a (b) výstavba zázemí pro návštěvníky. Zapomínat přitom nemůžeme ani na pravidelnou údržbu již vybudovaných zařízení. Naším hlavním úkolem tedy bude vytvářet dobrý management lokality a na jeho realizaci získávat finanční prostředky. Po čtyřech letech trvání projektu však doufáme, že můžeme do budoucnosti hledět s mírným optimismem.

Míla Hromádka & Jiří Kult

Ornitologické kroužky pro děti

Hledáte kroužek, kde by vaše děti mohly prohloubit svůj zájem o přírodu? Na www.birdlife.cz jsme zveřejnili seznam kroužků, konaných na mnoha místech naší republiky, spolu s bližšími informacemi a fotografiemi, které se nám v hojně míře sešly od organizátorů, jimž tímto děkujeme. Jak vypadá náplň takového kroužku, nám napsala vedoucí jednoho z nich, Květa Děrdová, ze ZŠ Břidličná v podhůří Jeseníků.

„V našem přírodovědném kroužku se schází 22 nadšenců již 3 roky a druhým rokem jsme i kolektivním členem ČSO. Scházíme se dvakrát týdně, a to i o prázdninách. Věnujeme se nejruznějším činnostem. Zřídili jsme malý zoo koutek včetně ptačí voliéry plné drobných opeřenců, jako jsou holoubek

Děti z ornitologického kroužku při DDM v Litomyšli, který funguje nepřetržitě již od konce 60. let a který dnes vede člen ČSO, Lubor Urbánek.

diamantový, rýžovníci, chůvičky, zebříčky a čínské křepelky. Nově máme i malou ptačí líheň a už se moc těšíme na jaro, kdy s ní začneme pracovat.

Pěstujeme sazenice letniček a pořádáme MiniFlóru pro veřejnost. Tak získáváme dobrovolné příspěvky na naši činnost. Pořádáme i různé výlety a besedy se sokolníkem a provozovatelem záchranné stanice, Petrem Schäferem. V našem městě se již po řadu let líbí i rodině čápa bílého. Můžeme tak z blízka pozorovat život těchto ptáků a jejich osudy. Pravidelně zaznamenáváme a nahlašujeme jejich přilet, počty vyvedených mláďat a další podrobnosti. V loňském roce například při silné vichřici vzalo hnízdo za své, a co horšího – zahynula při tom i mláďata. Ale již na podzim byla na místo umístěna nová pevná hnízdní podložka. A tak teď napjatě čekáme, kdy zase přiletí a zda si zde postaví nové hnízdo.

Pravidelně se účastníme projektu Jaro ožívá, snažíme se získat titul Živá zahrada. Úspěšně se též účastníme různých přírodovědných soutěží vyhlašovaných Lesy ČR, časopisem Naše Příroda a Ptačí svět. Vyrábíme ptačí budky a ptačí krmítka, sušíme pro ptáky jeřabiny, jitrocelové klasy a díky sběru druhotných surovin zakoupíme i slunečnici. Na naší škole je hnízdiště rorýsů, ale protože vhodných hnízdišť ubývá, požádali jsme v rámci vyhlášeného programu ČSO – Malé členské granty – o podporu na výrobu a instalaci nových rorýsích dvojbudek. Uspěli jsme, a proto jsme mohli nakoupit materiál a pilně pomáháme s výrobou. Už se těšíme, jak budeme rorýsy do budek lákat pomocí záznamu jejich hlasů. Jsme moc zvědaví, zda a kolik jich ptáci obsadí. Rovněž se budeme snažit vše dokumentovat pomocí fotografií, jen nás mrzí, že jsou hodně rychlí a my nemáme vhodné fotoaparáty. Tak nám držte palce, a my vám za to nějaké ty fotoulovky pošleme.“

Alena Klvaňová

Boj proti kormoránům nabývá dalších forem

Vlasta Škorpíková

Počátkem roku 2012 jsme se na jižní Moravě a v kraji Vysočina setkali s novou formou ochrany rybích obsádek proti kormoránům. Členové místních rybářských organizací instalovali nad řekou Jihlavou provázky. Takto „ošetřeny“ byly tři úseky o délce cca 500 m.

Skutečnost, že po výzvě ze strany příslušných krajských úřadů byly provázky v průběhu několika dnů odstraněny, svědčí o tom, že sami původci si uvědomovali, že se pohybují na hraně zákona. Vážní pokus o obhajobu, že se jedná o způsob plašení kormoránů, což je v souladu s opatřením obecné povahy, které je platné na území Jihomoravského kraje, neobstál. Plašením se rozumí jednorázový akt namířený proti ptákům aktuálně přítomným, zatímco v případě instalace provázek mají být kormoráni odrazeni od toho, aby na vodu vůbec sedli. Tedy je to spíše něco na úrovni plotu nebo sítě. Oproti těmto opatřením však provázky nad řekou představují nepřijatelné riziko pro řadu druhů. Pokud se skutečně naplní jejich účel ptáky odradit, postihne to všechny ptačí obyvatele řeky (nejen kormorány), a ti tedy přijdou o kus svého přirozeného prostředí.

Způsob instalace provázek proti kormoránům nad řekou Jihlavou.

Pravděpodobnější je však druhý scénář, že ptáci provázky vyhodnotí jako neškodný prvek a budou řeku využívat jako předtím. Ve dne a za příznivých podmínek by se snad situace ani nijak nemusela lišit od normálu. Ale ptáci využívají řeku i za tmy, mlhy, hustého deště či sněžení, kdy provázky nemohou vidět, velmi nebezpečné situace nastávají při náhlém vyrušení. Náraz do překážky daného typu je může někdy jen vychýlit z letu, ale někdy může skončit zraněním či úhynem. Hodně záleží na velikosti ptáka, ale u řady druhů zranění představující i malé omezení schopnosti letu znamená

dříve nebo později smrt. Ohroženo je celé spektrum ptačích druhů: malí ptáci typu ledňáčka, vodouše kropenatého, písíka či skorce, kteří létají rychlým letem nízko nad vodou, potápka malá, která na tomto typu řek zimuje, vrubozobí od běžných kachen divokých či labutí po morčáky velké, brodiví, kteří ve vodě loví (čáp černý, volavka popelavá), a v neposlední řadě i dravci lovící vodní ptáky (orel mořský, sokol stěhovavý, jestřáb lesní apod.). A nelze zapomenout ani na kormorána velkého.

Ať už je efekt provázek odrazující nebo zraňující (smrtící), vždy

jej lze klasifikovat jako škodlivý zásah do přirozeného vývoje zvláště chráněných druhů – buď nemohou využívat svůj přirozený biotop, nebo mohou být neselektivně zraňováni a usmrcováni. Takže zákon o ochraně přírody je tímto opatřením jednoznačně porušován.

Z vlastní, nepříliš dlouhé zkušenosti s provázkami nad řekou a mnohem delší zkušenosti s chováním ptáků bych předpokládala spíše scénář, že ptáci velmi brzy vyhodnotí tento nový prvek ve svém prostředí jako neškodný. Což se jim ovšem může stát osudným.

Poslední otázkou zůstává, zda tedy ryby před kormoránem vlastně chránit a jak. Hledání nějakého konsenzu vede k různým řešením, nevyužito zůstává jedno složitě, ale dlouhodobě jistě nejúčinnější – vrátit našim řekám jejich přirozený charakter s členitým korytem, rozrůzněnou břehovou linií, litorálními porosty a různými „překážkami“ v toku od podemílaných skalních výchozů po vyvrácené stromy a hromady větví a kmenů. Ryby tu najdou úkryt a kormorán odtáhne s nepořízenou. Složitá řešení však vyžadují dobrou přípravu, řadu jednání a prolomení zažitých dogmat. Rybáři by tu ale s ornitology a ochránci přírody jistě našli společnou řeč.

Pomozte zmapovat hnízdiště čejky chocholaté

Čejka chocholatá (*Vanellus vanellus*) patří mezi nejrychleji ubývající druhy naší krajiny. Mezi lety 1973–77 a 1985–89 došlo ke snížení početnosti čejek v ČR v rozsahu 20–50 %. V roce 1989 se u nás odhadovalo 20–40 000 párů, ale do příštího mapování v letech 2001–2003 došlo k dalšímu výraznému poklesu až o 70 % na 7–10 000 párů. Z některých oblastí čejky prakticky vymizely a jejich stavy se snížily i na tradičních hnízdištích v jižních a východních Čechách nebo na jižní Moravě. Tento negativní trend dokládají i výsledky Jednotného programu sčítání ptáků. Proto čejce chocholaté věnuje Česká společnost ornitologická dlouhodobě zvýšenou pozornost. Již v roce 1995 byla vyhlášena ptákem roku. Zpracování dotazníkové akce potvrdilo zásadní

Jedním z důležitých atributů hnízdiště čejky je zejména přítomnost mokřiny.

význam orné půdy pro hnízdění našich čejek. Při dalším celostátním mapování v roce 2008 se díky řadě pozorovatelů podařilo nashromáždit množství informací, jejichž zhodnocení je připravováno do příštího čísla časopisu Sylvia. Také jeho výsledky potvrdily význam oranišť, kde dnes čejky hnízdí nejčastěji namísto tradičních travních porostů.

Orná půda a zejména pak oraniště představují pro čejky atraktivní biotop, přestože riziko destrukce hnízd nebo usmrcení mláďat je zde při jamách zemědělských pracích vysoké. Čejka je sice schopná až čtyř náhradních snůšek, ale největší energii investuje do prvního hnízdního pokusu. Právě kuřata z prvních snůšek mají největší šanci na přežití. Proto má největší ochranný dopad předcházení ztrátám u prvních snůšek. A právě to je cílem agroenvironmentálního opatření (AEO) cíleného na nejvýznamnější hnízdiště na orné půdě, které se připravuje jako nový dotační titul pro zemědělce od roku 2014. Základní podmínkou spuštění AEO je však dostatečná znalost o největšího počtu vhodných hnízdišt. Proto se na vás obracíme s prosbou, abyste hnízdní výskytu čejky chocholaté zapisovali do ornitologické databáze ČSO avif.birds.cz. Prioritou je zaznamenávání lokalit, které čejky obsazují pravidelně a ve vyšší počtu, a teritoriálně se zde projevují už od druhé poloviny března. Bližší informace o monitoringu naleznete na adrese www.cso.cz/cejka.html. Pro vážné zájemce existuje ještě možnost přímé ochrany hnízd, jimž bezprostředně hrozí ztráty zemědělskou technikou. Přímá ochrana je sice náročná na čas, ale je efektivní a jedná se o jedinou možnost, jak destrukci hnízda zabránit. Základním předpokladem je správné označení hnízda a neprodlené nahlášení jeho pozice zemědělskému koordinátorovi. Je nezbytné striktně postupovat podle metodiky, kterou naleznete na výše uvedené adrese.

Václav Zámečník (zemědělský koordinátor)

Rybářský vlasce – neviditelný zabiják

Karel Makoň

O škodách páchaných na rybách volně žijícími ptáky slyšíme často. I přesto, že se jedná o „škody“ způsobené přirozenými predátory, bývají v médiích prezentovány jako nedozírné až skandální. Oproti tomu o škodách způsobených nejen na rybách, ale i na jiných skupinách živočichů lidmi neslyšíme téměř vůbec. A přitom právě škody napáchané lidskou bezohledností, nedbalostí či úmyslem by se stávat vůbec nemusely. Takovým příkladem jsou úhyny živočichů zamotaných či oběšených na rybářských vlascích.

Za dvacet let činnosti naší záchranné stanice živočichů (DESOP Plzeň) jsme zasahovali nejméně ve 300 případech, kdy byl pták zamotan do rybářského vlasce či chycen na rybářský háček. Nejvíce bylo takto postiženo labutí velkých (cca 150 ex.) a kachen divokých (cca 50 ex.). Jednotlivé případy byly zaznamenány u volavek popelavých, lysek černých, racků chechtavých, potápek roháčů a kormoránů velkých. Výjimkou však nejsou ani krahujec obecný, poštolka obecná, kalous uшатý, sova pálená, kavka obecná, sojka obecná, čáp bílý, konipas horský, slípka zelenonohá, potápka malá, rorýs obecný a holub „věžák“. Výčet je založen na evidenci záchranné stanice o územní působnosti 5 pověřených obcí (Plzeň, Nýřany, Kralovice, Horšovský Týn, Domažlice) a pouze na nalezených případech – jedná se tedy o pověstnou „špičku ledovce“.

Nylonový rybářský vlasce je materiálem, který vyniká pevností, trvanlivostí, nenápadností a, bohužel pro ptáky, také výbornými „škrticími“ vlastnostmi. Smotky vlasce čím dál častěji nacházíme téměř u všech vod. Kolize ptáků s vlasci často končí těžkým zraněním či úhynem, většinou za značného utrpení.

Zamotání do rybářského vlasce

V Holoubkově na Rokycansku jsme řešili případ, kdy mládě labutě velké mělo (zřejmě již několik týdnů) vlasce zaškrtnou spodní čelist zobáku, která se zlomila a zůstala viset jen na několika milimetrech tkáně.

Jedná se o zachycení jedince do pohozeného rybářského vlasce ve volné přírodě nebo na skládkách komunálního odpadu. Vlasce se náhodně zachytí na končetině či jiné části těla a dojde k jeho namotání. Postupem času končetinu zaškrtí, či ji úplně amputuje. Zaškrtnutá končetina, dokud neoteče či neatrofuje, není většinou viditelně poškozená. Tento problém se týká zejména labutí velkých, lysek černých a volavek popelavých.

Smotek vlasce na hnízdě

K zamotání ptáků do vlasce může dojít i u mláďat na hnízdě, kam je vlasce donesen s hnízdčním materiálem. Zaznamenali jsme několik případů, kdy došlo k amputaci nohy u mláďat čapa bílého, kavky obecné a rorýse obecného.

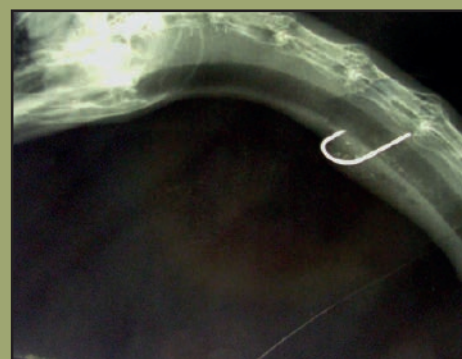
Mládě čapa bílého z hnízd v obci Hlíně (TC) po amputaci nohy způsobené rybářským vlasce.

Chycení na volně visící utržený rybářský vlasce s návazcem či háčkem

Jedná se o situaci, kdy rybář při náhozu přehodí větev břehové vegetace nebo jinou překážku a dojde k utržení vlasce, který zůstane viset nad vodou. Volně zavěšený vlasce se zátěží a rybářským háčkem je zachycen křídlem letícího ptáka a při napnutí vlasce dojde k zaseknutí háčku do těla. Pták se ve snaze vyprostit více a více zamotává a nakonec zůstane vyčerpaný viset na vlasci. Tyto případy byly prokázány u krahujce obecného (5×), kalouse uшатého (4×), sovy pálené (1×) a poštolky obecné (1×).

Chycení na rybářský háček, mušku, trpytku či přívlač

Nejčastější je při pytlacení, kdy jsou ryby chytány na volně plovoucí návnadu bez dozoru anebo když rybář nesleduje dění kolem návnady. Hojně jsou tyto případy u kachen divokých a labutí velkých, dále u kormoránů velkých (8x), volavek popelavých (3x) a potápek roháčů (3x).

Prokázání kovových částí v zažívadlech je možné pomocí RTG snímků, problém ale bývá s jejich přesnou lokalizací. RTG hlavy a krku labutě velké s rybářským háčkem zaseknutým v jícnu.

Pták polkne nástrahu určenou pro ryby a je chycen na udici či pytláčku. Vlasce je pak většinou utržen a háček končí v zobáku, jícnu či dalších částech trávicího traktu.

Rybářský háček se může zachytit i na povrchu těla. Ptáci plující po hladině občas zachytí za nahozený vlasce, který za sebou táhnou, až dojde k zaseknutí háčku do těla, případně dalšímu zamotání se do vlasce a jeho utržení od prutu. Tyto případy jsou dobře řešitelné přímo na místě.

Spolknutí rybářského vlasce – smotku

Tento případ se týká výhradně labutí velkých, které smotek spolknou při sběru potravy. Často je na smotku namotána i zátěž nebo malý splávek. Vlasce se zachytí za jazyk či spodní čelist, případně zůstane jako nestravitelná překážka v jícnu či žaludku. Smotek, uzlíky, zátěže či splávky jsou pak obaleny potravou a vytvoří nepropustnou překážku v trávicím traktu. Zvíře dlouhodobě strádá a RTG vyšetření je často bez konkrétního nálezu. Příčina úhynu se tak zjistí až při pitvě.

Jak lze pomoci?

Vzhledem k zvyšujícímu se počtu případů kolizí ptáků s rybářskými vlasci věnujte prosím této problematice zvýšenou pozornost. V případě nálezu vlasce doporučujeme jej namotat na klacek a „spálit“ (seškvářit třeba jen zapalovačem). Neosvědčilo se vyhazovat vlasce do komunálního odpadu. Končívají pak na skládkách, kde jsou rovněž nebezpečné! Dále je namístě osvěta mezi rybáři a veřejností a medializace jednotlivých případů, stejně jako pořízení fotodokumentace každého nálezu. Při vyprošťování rybářských háčků z povrchu těla a měkkých tkání doporučujeme háček „prošít“ tak, aby mohla být kleštěmi ulomena jeho špička se zpětným hrotem. Nikdy se nesnažte háček vyprostit vytrhnutím proti zpětnému hrotu! Ke komplikovaným případům je nutno povolat odborníka ze záchranné stanice.

Foto: H. Uhlíková

Západní fjordy Islandu

Tomáš Brinke & Hana Uhlíková

Konečně vysvitlo slunce! Vystupujeme do sedla a otevírá se nám pohled na další fjord. Šedá ustupuje, moře se v paprscích zbarvuje do modra. Načechraná oblaka stoupají vzhůru a převalují se přes hrany nejvyšších útesů. Po sestupu zelenajícími se svahy pozorujeme na pobřeží odpočívající tuleně, racky tříprsté, mořské kajky a... hnědošedou kachnu s bílou skvrnou na hlavě. Nikdy jsme tento druh neviděli. Na hladině se kolébá kačka strakatá! Jinde v Evropě bychom ji těžko hledali, za tou opravdu nezbyvá než vydat se na Island.

Foto: H. Uhlíková

V Evropě hnízdí nejvíce papuchalků severních právě na Islandu.

Proč zrovna západní Island?

Vulkanický ostrov Island nabízí ke zhlédnutí mnoho zajímavého a pozoruhodného, ale spatřit vše během jediné cesty je téměř nemožné. Méně někdy může znamenat více. Toho jsme se drželi při plánování naší cesty a odchýlili se od častého cestovního itineráře většiny turistů, kteří objedou ostrov po hlavní okružní silnici nazývané Ring Road. Raději jsme chtěli poznat podrobněji odlehlější části ostrova. Západní fjordy patří k méně navštěvovaným oblastem. Na jejich útesech hnízdí tisícové kolonie mořských ptáků. Po nejsevernějším poloostrově Hornstrandir lze putovat několik dnů, aniž byste potkali člověka. Nesmíte zde však nic podcenit. Počasí bývá nevyzpytatelné a spoléhat se musíte především sami na sebe.

Kdy se vypravit na cestu?

Raději během kratšího islandského léta než uprostřed severské zimy. Průměrné teploty nejsou sice na západním pobřeží ostrova mezi létem

a zimou výrazně rozdílné, ale na počet zdržujících se druhů má roční období samozřejmě svůj vliv. Z přibližně 70 pravidelně hnízdících druhů ptáků jich na Islandu přes zimu zůstává jen polovina. Pokud sem tedy necestujete za vzácnějším, pouze v zimě se zdržujícím druhem, jakým je třeba racek polární, je nejvhodnějším obdobím pro pozorování ptactva červen až polovina srpna. Turistická sezona na Islandu končí v září, na severu ale již ve druhé půli srpna.

Rady k nezaplacení

Navštívit Island je dnes mnohem reálnější, než tomu bylo dříve. A to nejen díky ekonomické krizi, jež v roce 2009 zasáhla ostrovní zemi vnímanou dlouho jako nejdražší v Evropě. V posledních letech sem lze cestovat i s nízkonákladovými leteckými společnostmi, např. Iceland Express létá během léta pravidelně z Polska (Krakov, Varšava) a Německa (Berlín a Frankfurt Hahn). Novinkou jsou od roku 2012 i přímé lety z Prahy.

♦ Cestují-li společně více než dva lidé, je výhodné si na Islandu zapůjčit auto. Veřejná

Foto: H. Uhlíková

doprava je poměrně drahá a pronájem auta se ve čtyřech rozhodně vyplatí. Pro osamocené cestovatele nebo dvojice je na Ring Road v sezoně úspěšný i autostop, jak jsme se sami přesvědčili. Nemáte-li naopak příliš času nebo znáte-li v předstihu svůj cíl, vyplatí se využít vnitrostátní letecké linky společnosti Air Iceland. V Ísafjörðuru v západních fjordech jste letadlem z Reykjavíku za necelou hodinu, ale autobusem byste jeli téměř 7 hodin a zaplatili více.

✦ Na nejsevernější poloostrov Hornstrandir v západních fjordech se dostanete pouze lodí z Ísafjörðuru. Lodě společnosti West Tours sem v létě zajíždí podle rozpisu do jednotlivých fjordů, cestu tam i zpět je nutné si rezervovat předem (www.vesturferdir.is).

✦ Počítejte s deštivým počasím se silným větrem a tomu přizpůsobte své oblečení a výstroj. Tady rozhodně nic nepodceňte! Velmi se nám osvědčily, a to nejen při brodění, trekové hůlky. Je lepší být připraven na extrémní varianty než se spoléhat na štěstí. Čím delší bude váš pobyt, tím je pravděpodobnější, že poznáte rozmary islandského počasí doslova na vlastní kůži.

✦ Ubytování v kempech je s vlastním stanem cenově dostupné (v roce 2011 téměř srovnatelné ceny jako u nás). V každém městě či větší osadě kemp s nezbytným zázemím najdete. Některé se často nachází v těsném sousedství termálního bazénu, což po delším cestování jistě oceníte. Pokud jste mimo dosah civilizace, můžete s výjimkou národních parků stanovat volně.

✦ Ve městech nakoupíte potraviny ve větších obchodech nejvýhodněji. V menších osadách a u čerpacích stanic jsou ale možnosti jejich doplnění omezené. Zpravidla všude se domluvíte anglicky. Ale stejně jako v jiných zemích, platí i zde, že si Islandany lépe získáte znalostí několika slov v jejich mateřštině.

Islandské ptačí nej...

Island nabízí spatřit několik druhů, které jinde

Početná hejna racků je možné pozorovat tam, kde řeky ústí do moře. Ptáci se sem pravidelně slétají, aby se zbavili přebytečné soli.

Foto: P. Muckstein (bio-foto.com)

Kačka strakatá se během hnízdění vyskytuje na rychle tekoucích řekách ve vnitrozemí. Od srpna ji můžeme zastihnout i na moři.

v Evropě nehnízdí, nebo se vyskytují řídce. Zatímco kačku strakatou zastihnete po celém ostrově, výskyt lyskonoha ploskozobého je velmi sporadický, vyšší šance jej vidět jsou na západním pobřeží. V západních fjordech též hnízdí početná populace racka šedého a alkouna tlustozobého. Vyšší polohy nepřístupného vnitrozemí jsou hnízdištěm husy krátkozobé. Za hoholem islandským je třeba se vydat na sever k jezeru Mývatn. Informace o nejvýznamnějších lokalitách najdete na www.fuglavernd.is.

Ve fjordech, kde lišky dávají dobrou noc

Lod' nás vysadila na opuštěném Hornstrandiru, který se už při prvním pohledu liší od většiny Islandu. Vysoké útesy, hluboké fjordy, zelené svahy s květy pryskyřníků, kakostů a statných andělik. A také dotírající muchničky. Jako by cítily, že slunečné počasí nevydrží dlouho. Putování mezi fjordy obnáší každý den vystou-

pat do sedla, přejít náhorní plošinu a navečer sestoupat do dalšího fjordu. Jít dále podél pobřeží se většinou nedá. A pokud ano, je nutné přebrodit rychle tekoucí potoky a říčky.

Nejvýše v kamenitých svazích poletují sněhu le severní, občas spatříme i bělokura horského. Na řídké porostlých plošinách se ozývá pískání kulíka zlatého a o něco níže u prameništ potoků pobíhají kulíci píseční. Nejvíce druhů však vždy zastihneme v údolích fjordů. Pokud je zde jezero, setrvává na něm většinou pár labutí zpěvných a potáplice malé. Nad zarostlými mokřinami poletují bekasiny otavní. A tam, kde jsou travnaté písčiny, se místy zdržují kolihy malé a chalupy příživné. V zálivu Aðalvík se nám na moři poštěstí zastihnout i potáplice lední.

Ke zlatému hřebu Hornstrandiru patří nejvyšší útes Hornbjarg. Jeho severní strana poskytuje hnízdiště desítkám tisíců mořských ptáků. Z několika příhodných míst nahlížíme za deště z okraje útesu do kolonie racků tříprstých a alkounů tlustozobých. Užíváme si pohledy na alkouny přitisknuté ke skále, pod kterými

Strmých útesů je na pobřeží Hornstrandiru mnoho, ale pouze přes jediný se z výšky 50 m do moře valí vodopád Drifandi.

Racek tříprstý hnízdí na Islandu hojně nejen v západních fjordech.

Název rybáka dlouhoocasého v islandštině zní podobně jako jeho hlas – Kría.

Přestože na ostrůvku Flatey v létě vrcholí sezona, život zde i v těchto dnech plyne velmi pomalu.

se občas ukáže i jejich podlouhlé vejce. Spodní patra útesu nám však zůstávají skryta. A tak alku malou, která zde těž hojně hnízdí, nespatříme.

Nedíváme se ale jen na ptáky. Často zahlédneme polární lišky, jak pobíhají v okolí se svými mláďaty. Nejsou moc plaché a můžeme si je prohlédnout zblízka. Dokonce se nám podaří náhodou najít i doupě, ke kterému rodiče nosí ulovené racky. Tady platí dvakrát tolik, že lišky dávají lidem dobrou noc.

Horká lázeň mezi rybáky

Po více jak týdenním putování Hornstrandirem nás jako magnet přitahuje jeden z fjordů u ledovce Drangajökull. Navzdory tomu, že při cestě k němu musíme přebrodit ledovcovou řeku (jejíž překonání nás čeká i na cestě zpět), neváháme k němu dojít. Reykjaðfjörður není obyčejným fjordem. Na povrch zde vyvěrají horké prameny, u nichž se nachází téměř opuštěný termální bazén. Vidina horké lázně se konečně stává skutečností. Užíváme si příjemných 40 °C teplé vody a snažíme se zapomenout na opačný extrém, který nám připravila ledovcová řeka. Koupeme se uvnitř kolonie rybáků dlouhoocasých hnízdících v tomto podivuhodném místě. Jeden z rybáků pravidelně usedá jen pár metrů před námi na okraj bazénu. Pozorujeme, kam zaletuje nakrmit své mláďe. Hnízdo je hned vedle. Zdá se nám až neuvěřitelné, jaké ptačí představení se tu před

námi odehrává. Zůstáváme v Reykjaðfjörðuru, jak nejdéle můžeme. Kromě rybáků je naším stále se ozývajícím společníkem vodouš rudonohý. Zatímco jespáci obecní opodál vodí svá kuřata, rodina místních Islandanů připravuje na zimu zdejší usedlost. Za pár dnů Reykjaðfjörður opustí lidé a nedlouho po nich i ptáci.

Breiðafjörður a Flatey

Breiðafjörður není jen částí oceánu, kterou překonáváme trajektem při cestě ze západních fjordů na poloostrov Snæfellsnes. Rozlehlý záliv je zároveň největším islandským významným ptačím územím (IBA) s nejvyšším počtem kritériových druhů. Ostrovy a ostrůvky zde ptákům poskytují příhodná hnízdiště i místa odpočinku v období tahu. Nikde jinde jsme dosud neviděli tolik racků šedých a kormoránů chokolátových jako právě tady. Při plavbě na jih proto neváháme a využijeme možnost přerušit cestu na ostrůvku Flatey.

Cestou z přístavu míjíme několik různobarevných dřevěných domků působících dojmem, že se na Flatey zastavil čas. Na ostrově dlouhém jen 2 km nežije mnoho lidí, o to více je zde ale ptáků. Východní část ostrova byla vyhlášena přírodní rezervací, jež je mezi 15. 6. a 20. 7. nepřístupná. Je slunečný srpnový den, většina druhů již vyhnízдила, a proto pokračujeme dále. Během následujících okamžiků jsme příjemně překvapeni, kolik druhů zde spatříme. Před objektivy

nám pózuji papuchalci, k nimž se opatrně přilížíme s cílem pořídit zdařilý snímek. Na pobřeží hledají potravu jespáci mořští a ústřičníci, objevuje se kameňáček pestrý a také černě zbarvený alkoun obecný. Okroužkovaný rybák dlouhoocasý, drozd cvrčala a rodinka bělořitů šedých jsou důkazem, že místní ornitologové tu mají hnízdění ptáků pod kontrolou. Příjemnou tečkou za návštěvou ostrova je hejno čtrnácti lyskonohů úzkozobých. Škoda jen, že jsme neměli štěstí i na lyskonoha ploskozobého. Ostrov Flatey je pro jeho pozorování údajně velmi příhodný. Přesto jsme nadšení, že se nám podařilo několika novými druhy doplnit náš pomalu se uzavírající islandský „checklist“.

A kam přistě?

Po měsíci se nám tahle země dostala pod kůži více, než jsme čekali. Mnohé z toho, co měla na svědomí islandská tlaková níže, nám stačilo zažít jedenkrát. K Islandu ale proměny počasí, připomínající často čtvero ročních období během jediného dne, zkrátka patří. Při vzpomínce na putování opuštěnými fjordy, kde je slyšet jen šumění moře a křik racků, by sem člověk ještě rád zavítal znovu. Tentokrát třeba do fjordů severního Islandu. Asi právě proto, že tento drsný severský ostrov není úplně pro každého, je možné na něm takových fjordů najít zatím více než dost.

Děti z oddílu mladých ochránců přírody Falco při DDM ve Valašském Meziříčí, který založili a vedou ornitologové manželé Dvořští.

Jaro ožívá Již potřetí

Řeč je samozřejmě nikoli o ročním období, ale o projektu Jaro ožívá, naší národní části mezinárodní kampaně Spring Alive. Na mezinárodní scéně se projekt rozjel již po sedmé, u nás začínáme třetí sezonu. A očekávání jsou slibná – zaznamenávání přiletu vybraných stěhovavých ptáků na www.springalive.net si získává stále větší oblibu. Neváhejte a vyrazte naproti poslům jara ať již sami, s přáteli, dětmi či vnoučaty.

Na www.springalive.net čekáme na Vaše první pozorování čápa bílého, vlaštovky obecné, kukačky obecné, rorýse obecného a vlny pestré. Pozorování můžete nahlásit i na telefonním čísle 274 866 700.

Co nového přináší sezona 2012

➤ Každým rokem narůstá jak počet celkových pozorování, tak počet zapojených zemí – letos kampaň Spring Alive opravdu významně rozšiřuje svůj areál – kromě Bosny a Hercegoviny a Černé Hory přistupuje i střeoaasijský Kazachstán. V jednání je také zapojení více afrických zemí. ➤ Kampaň Spring Alive má od letoška svůj YouTube kanál SpringAlivenet, kde si můžete prohlédnout různá videa o našich poslech jara. Díky Adolfu Goeblovi a Tomáši Grimmovi jsou zde významně zastoupena i videa od autorů z České republiky. ➤ Na našich národních stránkách mohou pedagogové využít nové stránky Pro učitele, kde po registraci získají přístup k on-line materiálům, jako jsou pracovní listy, tipy na zpestření výuky, hry ad. Materiály budeme průběžně doplňovat. Těší nás, že je o stránky zájem, do konce března se nám registrovalo přes osm desítek pedagogů. ➤ Ve spolupráci s projektem ochrany rorýsů povolna spouštíme koncept tzv. Rorýsích škol – tedy systém certifikace škol, na jejichž budově hnízdí rorýs obecný a které se zavazují podporovat ochranu jeho hnízdní kolonie. Uvítáme zmínky o jakémkoli vhodném kandidátu (škole, kde hnízdí rorýsi) na hokova@birdlife.cz. Zatím máme podchyceno pět prvních škol, se kterými budeme dále spolupracovat na ochraně rorýsích hnízdišť. ➤ Příznivci sociálních sítí nás mohou sledovat i na Facebooku www.Facebook.com/Jaro.oziva ➤ Děti do 16 let mají letos opět možnost zúčastnit se mezinárodní soutěže – tentokrát fotografické. Pravidla soutěže Moje jaro jsou k dispozici na www.springalive.net. ➤

Lucie Hošková, koordinátorka projektu Jaro ožívá v ČR členka řídicí skupiny mezinárodní kampaně Spring Alive

kalendář akcí ČSO jaro a léto

Podrobnosti o uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd., naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

➤ **21. dubna** – Den Země v Toulcově Dvoře (Kubatova 32, Praha 10) od 10.00 do 18.00 h. Prezentace ČSO, hry pro děti, ukázka odchytu a kroužkování ptáků v mokřadu. Za ČSO se na vás těší Lucie Hošková a Jirka a Vladka Sládečkovi (e-mail: sladeczek@psp.cz, tel.: 724 006 885).

➤ **27. dubna** – Noc slavičů v NPR Žebračka a v okolí řeky Bečvy, sraz ve 20.00 hod, ORNIS (Bezručova 10, Přerov). Vede Josef Chytil, pořádá ORNIS Muzea Komenského v Přerově. Více informací na tel.: 581 219 910, e-mailu ornis@prerovmuzeum.cz či webu www.prerovmuzeum.cz.

➤ **29. dubna** – Noc slavičů v Olomouci, sraz u Divadla hudby ve 22.00. Krátká noční procházka (směr Řepčín) jarní přírodou za hlasy slavičů. Návrat MHD kolem 23.00. Pořádáno ve spolupráci s centrem Sluňákov. Exkurzi povede: Jaroslav Koleček, tel.: 605 552 978, e-mail: [j.kolecek\(at\)email.cz](mailto:j.kolecek(at)email.cz)

➤ **5.–6. května** Vítání ptačího zpěvu se tradičně uskuteční na mnoha místech republiky. Přesný seznam na www.birdlife.cz/index.php?ID=2289

➤ **4.–8. května** – Exkurze ČSO do NP Watové moře (Německo).

➤ **28. května a 5. června** – Rakovnický ornitologický spolek Fénix o. s. zve děti i dospělé na kroužkování lejska bělokrkého v budkách v okolí Křivokláta. Více na <http://ros-fenix.webnode.cz/nase-akce/> a na tel. 737 271 755.

➤ **1.–3. června** – Výzkumný a vzdělávací tábor Les Království a Přírodní park Hrádeček Východočeské pobočky ČSO v Podkrkonoší. Program na adrese vcpcso@centrum.cz. Přihlášky u Tomáše Diviše na tomas.divis@email.cz nebo telefonicky na 603 178 799.

➤ **9.–10. června** – Exkurze ČSO do NP Šumava a NP Bavorský les.

➤ **7.–9. září** – Exkurze ČSO na Neziderské jezero (Rakousko, Maďarsko).

➤ **6.–7. října** – Podzimní Festival ptactva.

BirdLife International a projekt Spring Alive vyhláší

Mezinárodní fotografickou soutěž pro děti do 16 let Moje první pozorování

Do soutěže může každý účastník zaslat 1 fotografii některého z cílových druhů projektu Spring Alive. Fotografie vkládejte od 1. 4. do 21. 6. na www.springalive.net, kde jsou k dispozici i podrobná pravidla soutěže. Účastníci mohou vyhrát značkové digitální fotoaparáty.

PROJEKT JE I V ROCE 2012 PODPOŘEN

 The Mitsubishi Corporation Fund for Europe and Africa

Moravský ornitologický spolek – pobočka ČSO (MOS)

– klade velký důraz na spolupráci s veřejností i médií. Využívá i videa svých členů a příznivců. První videa byla umístěna na web MOSu již před sedmi lety. Dnes, kdy je celosvětovým hitem sdílení videí prostřednictvím YouTube, se MOS rozhodl své ptačí videa prezentovat globálně. Na přelomu roku spustil na YouTube svůj vlastní videokanál, kde je v současnosti kolem 150 různých videoklipů natočených výhradně v ČR. K vidění jsou nejen běžné druhy ptáků, ale i rarity, jako například potáplice lední, racek šedý nebo racek polární. Odkaz najdete na www.mos-cso.cz. Videoklipy jsou opatřeny českým i anglickým popisem včetně vědeckého názvu druhu, místa a data natočení. Diváky si již našly v bezmála šedesáti zemích světa. Jsou využívány projektem Spring Alive a doplňují i webové stránky Českého rozhlasu Hlas pro tento den. ➤ Adolf Goebel

Nedělejte kompromisy!

Meostar S2 82 APO

meopta
Lepší pohled na svět

Spektiv MeoStar S2 82 APO nabízí špičkový optický výkon

Meopta - optika, s.r.o.
www.meopta.com

ZÁJEZDY PRO MILOVNÍKY PTACTVA – BIRDWATCHING

Birwatching – pozorování ptáků v nejkrásnějších koutech přírody. S námi budete pozorovat ptactvo v nejatraktivnějších lokalitách Evropy i světa. Při našich zájezdech budete okouzleni krásami přírody, ale také si rozšíříte přírodovědné znalosti, naučíte se fotografovat různé druhy zvířat a pohybovat se ve volné přírodě. Využijte naší 20leté zkušenosti s pořádáním přírodovědných zájezdů.

WATOVÉ MOŘE

Ornitologické pozorování vodního ptactva na pobřeží severního Německa 4.–8. 5. 2012

WALSRODE

Vikendová návštěva největšího ptačího parku Evropy + Zoo Lipsko 25.–27. 5. 2012

ŠUMAVA

Dvoudenní jarní pozorování ptactva, stezka v korunách stromů 9.–10. 6. 2012

PŘÍRODA A ZOO ŠVÝCARSKA

ZOO Curych, ZOO Basilej, Grindelwald, ... 3.–8. 7. 2012

TENERIFE

LORO PARQUE největší sbírka papoušků na světě, pozorování endemického ptactva 5.–12. 10. 2012

NEZIDERSKÉ JEZERO

Ornitologické pozorování tažných ptáků u stepního jezera 7.–9. 9. 2012

MAĎARSKO – HORTOBÁGY

Podzimní tah jeřábů – pozorování ptactva na pustě 17.–21. 10. 2012

PERU

Výprava do pralesa, návštěva jílových lizů s papoušky - park Manu, Machu Picchu... 22.10.–3.(12.)11. 2012

NOVINKY:

ZAMBIE+MALAWI 2012

Safari, pozorování ptáků, Luangwa, Livonde, jezero Malawi, ... 25. 11.–7. 12. 2012

UGANDA

Safari, pozorování ptáků, vodopády na Bílém Nilu, prales Kibala, horské gorily, ... 10.–21. 11. 2012

KOSTARIKA

Pralesy a ptačí obyvatelé střední Ameriky - Monteverde, Carara, Corcovado, ... 2.–16. 2. 2013

INDIE – GUJARAT A RAJASTHAN

birdwatching+safari- tygři, indiští lvi... únor 2013

Speciální ceny pro členy České společnosti ornitologické na členské exkurze ČSO.

CK Primaroute tel: 572 554 145
Uherské Hradiště e-mail: primaroute@nozicka.cz
www.primaroute.cz